



HURÛFÎLİĞE DAİR BİR ESER: MUSTAFA RUMÛZÎ’NİN HAKÎKAT-NÂME’Sİ

Bahir SELÇUK *

Selahattin TOPBAŞ**

Öz

Fazlullâh-ı Esterabâdî’ye nispet edilen, farklı araştırmacılarca ayrı bir din, mezhep veya tarikat olarak nitelendiren Hurûfilik; varlığı, Kur’an ve hadisleri harflerle izah etmeye çalışan bir düşünce sistemidir. Fazlullâh, kendinden çok önceki dönemlere kadar uzanan harflere batını manalar yükleme anlayışını, dinî ve tasavvufi çerçevede ele alarak sistematize etmiştir. Hurûfiliğin ana kaynağı Fazlullâh’ın Câvidân-nâme adlı eseridir. Hurûfiliğe dair daha sonraki dönemlerde yazılan eserlerde ve ortaya konan prensiplerde Câvidân-nâme esas alınmıştır. Anadolu’daki tasavvufi düşünceyi ve şairleri de etkileyen Hurûfilik akidesini ve prensiplerini işleyen çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Hakikat-nâme adlı eserdir. Eser, Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpinarlı Kütüphanesi’nde 55 numara kayıtlıdır. Mustafa Rumûzî adına kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Eser, 21 varaktan oluşmaktadır. Hakikat-nâme’de Hurûfilik akidesi çerçevesinde şariat, tarikat, marifet, hakikat kavramları üzerinde sıklıkla durulmakta, kâinatın ve insanın maddi ve manevi boyutları harfler ve sayılarla ilişkilendirilmekte ve bazı ayetler de yine bu yönde yorumlanmaktadır. Yer yer ayet, hadis ve kelâm-ı kibarların yer aldığı metinde, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma, Fazlullâh, Seyyid Nesimi, Hallac-ı Mansur gibi dini ve tasavvufi isimlere sıkça göndermede bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında Hakikat-nâme’deki Hurûfilik düşüncesi üzerinde durulacak, Hakikat-nâme’nin çevriyazısına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hurûfilik, Mustafa Rumûzî, Hakikat-nâme, inceleme, çevriyazi.

* Prof. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahirselcuk@gmail.com

**Öğretmen, Doktora Öğrencisi, sel.topbas@hotmail.com

A WORK ABOUT HURUFISM: MUSTAFA RUMÛZÎ'S HAKÎKAT-NÂME

Abstract

Described as a separate religion, denomination or sect by different researchers who are related to Fazlallah-i Esterabâdî Hurufism tries to explain existence, Qur'an and hadiths by letters. Fazlullâh has systematized the concept of attributing esoteric meanings to letters in the religious and mystical frame, which extends from the very earlier periods. The main source of Hurufism is Fazlullâh's Jâvdân-nâma. Jâvdân-nâma was taken as a basis in the works written later on Hurufism and in the principles put forward. Various works about Hurufism and its principles were written and affected the mystical thought and poets in Anatolia. One of these is Hakikat-nâme. The work is located at number 55 in the Abdülbaki Gölpınarlı Library in the Mevlana Museum. There is no information about the author of the manuscript Mustafa Rumûzî. The work consists of 21 foils. The concepts of Shari'ah, sect, ingenuity and truth are frequently emphasized in the framework of Hurufism principles in Hakikat-nâme, and the material and spiritual dimensions of the universe and man are associated with letters and numbers, and some verses are also commended in this way. In the text, there are the verses, hadiths and remarks and religious and mystical people such as Prophet Muhammad, Ali, Hasan, Hussein, Fatima, Fazlullâh, Sayyid Nesimi and Hallac-ı Mansur are often mentioned. In the study, the thought of Hurufism expressed in Hakikat-nâme will be emphasized and the transcription of Hakikat-nâme will be given.

Keywords: *Mustafa Rumûzî, Hurufism, Hakikat-nâme, analysis, translation.*

1. GİRİŞ

Gizli anlamlar içerdiği kabul edilen harflerin ve sayıların, insana ve tabiata tesir ettiğine dair inanca ilk dönemlerde Mısır, Yakındoğu ve Hint uygarlıklarında, daha sonraki dönemlerde de Yahudi, Hristiyan ve İslam kültürlerinde rastlanır. Çok eski çağlardan itibaren tabiat varlığı olarak kabul edilen gizli güçler, şekil ve harflerle ifade edilmeye çalışılmış; sonuçta tabiat bilimlerinden önce efsun, tılsım, sihir gibi tekniklerle “hurûf” ilmi adı altında çeşitli ilimler ortaya çıkmıştır. Harf simgeçiliğinin ne zaman ve nasıl doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte

gerçek anlamıyla milattan önce IV. ve III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-gnostik karakterli dinlerde ortaya çıktığı görülmektedir (Aksu, 1998:408). Sözelimi Pisagor, âlemin ilk prensibinin, aralarında bir düzen ve uyum bulunan sayılar olabileceğini ileri sürmüştür (Hançerlioğlu, 1977:61). İslâm âleminde de ilk dönemlerden itibaren harfleri kullanarak varlığı ya da çeşitli gizemleri açıklamaya çalışan pek çok şahsiyet olmuştur. Ebu Mansûr, İclî, Sehl bin Tüsterî, Tirmîzî, Ebû Abdullah, İbni Arabî, Hallâc-ı Mansûr bu isimlerden bazılarıdır (Usluer, 2009:109-111).

Kendisinden önceki harf ve sayı gizemciliğini tasavvuf düşüncesiyle şekillendiren, harflerle ilgili bâtinî yorumları sistemli hâle getiren kişi, Hurûfliğin kurucusu olan Fazlullâh-ı Hurûfî'dir. Fazlullâh'ın görüşlerinin merkezine oturttuğu "kelime-i ilâhî" kavramı sayesinde, tasavvufi düşüncedeki vahdet-i vücûd düşüncesinden hareketle yeni bir sistem geliştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken varlığın birliğini, somut/akli deliller (harfler ve sayılar) sayesinde ispat etmeye çalışması en dikkat çekici yeniliktir. Bu yolla vahdet-i vücûddan panteizme doğru bir yol almıştır (Ballı, 2010:179).

Fazlullâh'a göre her şeyin hakikati, mevcudiyeti ve ruhu sestir. Varlığın ilk zuhuru sesle olmuştur. Gayb âleminde şehadet âlemine gelen her varlıkta mevcut olan ses, canlı varlıklarda bil-fiil, cansız varlıklarda bil-kuvve mevcuttur. Canlı varlıkların ses çıkarmaları kendi irade ve istekleri ileler. Cansız varlıklar da birbirine çarpınca ses oluşturur. Sesin en mükemmel yansıması olan söz ancak insanlarda ortaya çıkar. Sözler seslerden, sesler de harflerden oluştuğu için harf, söz ve sesin kaynağıdır. Sesten ibaret olan varlık gayb âleminde, gayb âleminde şehadet âlemine çıkan ses, harf şekline bürünür. Böylece ses vahdeti, harfler ise kesreti ifade eder. İnsanda ses, söze bürünür ve bu şekilde kemâle erişir. Arapça'da 28 harf vardır, Hz. Peygamber 28 harfle konuşmuş ve Kur'an-ı Kerim de bu harflerden oluşmuştur. Fazlullâh, *Câvidân-nâme'sini*, 32 harften oluşan Fars alfabesi ile yazmıştır. Farsçadaki "پ، چ، ژ، ک" yerine Kur'an'da "ل" "

bulunmaktadır. Lam-elif okunduğu gibi yazılırsa ortaya “ل، ا، م، ف” gibi dört harf çıkar. Böylece Kuran’daki harflerin sayısı da 32’ye yükselmiş olur. Ses, söz, harf, sayı arasındaki ilişkilerden hareketle Fazlullâh, bütün dinî hükümleri, 28 ve 32’nin birleşimlerinden hareketle izah etmeye çalışmıştır (Gölpınarlı, 1973:18; Ballı, 2011:38).

Fazlullâh’a göre mevcûdât, mutlak varlığın tezâhürüdür. Bu zuhur melekût âleminde tabiat ve anâsır âlemine gelmiş, göklerde anâsırın birleşmesinden cemâdât, nebâtât ve hayvânât meydana gelmiştir. Bu zuhur, en yüce varlık olan insanoğlunda kemâle ermiştir. Allah, insanın yüzünde tezâhür eden bir kelâmdır. Bütün varlıkların asıl unsuru olan 28 ve 32 kelime-i ilâhî, insan yüzünde görülür. İnsan yüzünde doğuştan gelen (hutût-ı ümmiye) iki kaş, dört kirpik ve bir saç toplam yedi hat vardır. Bunların hâl ve mahâl toplamı on dört eder. Erkeklerde bir de ergenlikle görülen yedi hat (hutût-ı ebiyye) vardır. Yüzün sağ ve sol yanlarındaki sakal kılları, iki yanağın iki tarafındaki (burun) kılları, iki bıyık ve bir de alt dudaktaki (enfaka) kıllar. Hâl ve mahâl itibariyle bunlar da on dört eder. Bu hatlarının toplamı, Kur’ân’ın yazıldığı 28 harfe denk gelir. Saç ve enfaka, hatt-ı istivâ ile ortadan ikiye ayrılınca sekizden on altı eder. Hâl ve mahal toplamı 32 olur ki *Cavidân-nâme*’nin yazıldığı 32 Fârisî harfe denk gelir (Gölpınarlı 1973:18-19).

Hurûfluk; namaz, oruç, hac, zekât gibi bütün dinî hükümleri, kıyâmeti, kıyâmetten önce Mehdî’nin, Dâbbet’ül-Ard’ın zuhûrunu, Hz. İsa’nın nüzûlünü, güneşin batıdan doğmasını, sırâtı, mîzânı, cenneti ve cehennemi de tevil edip bu harflere tatbik eder. Yine Hurûflerke kâinatın devri, “nübüvvet, imâmet, ulûhiyyet” esasları üzerine kurulur. Nübüvvet, Hz. Âdem’le başlamış, kemâlini Hz. Muhammed’de bulmuştur. Ondan sonra Hz. Ali ile imâmet devri başlamış, onbirinci imam Hasanü’l-Askerî ile bu devir de bitmiştir. Mehdî olan Fazlullâh’ın zuhûruyla ulûhiyyet devri başlamıştır. Bütün peygamberler, Fazlullâh’ın tanığı ve müjdecisidir (Gölpınarlı 1973:19). Netice itibariyle “Hurûfler peygamberlerden

meleklerle, ibadetlerden ahirete, Kuran'dan hadislerle, kısaca İslam'ın sınırlarına giren her şeyde 28 ve 32 harfin varlığını göstermeye çalışmışlardır.” (Usluer, 2009:126).

Hurûflik, Türklerin manevi hayatında derin tesirler bırakmıştır. Varlığın sırlarını, İslam'ın inanç, ibadet ve düşünce sistemini sayılar ve harfler vasıtasıyla açıklamaya çalışmış olan Hurûflik, Nesimî gibi coşkun ve gür sadalı sanatkârlara ilham kaynağı olmuş; Bektaşilik, Babaîlik, Ahîlik, Kalenderîlik gibi tarikatlar üzerinde derin etki yapmıştır (Şenödeyici, 2015:115).

2. HAKİKAT-NÂME

2.1. Eser ve Müellif

Gölpınarlı (1973) tarafından hazırlanan *Hurûflik Metinleri Katalogu*'nda bulunmayan *Hakikat-Nâme*, yine Gölpınarlı (2003:65) tarafından hazırlanmış olan *Mevlânâ Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Katalogu*'nda yer almaktadır. Eserin tek nüshası Konya Mevlana Kütüphanesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesindedir.

Eserin fiziki özellikleri şu şekildedir:

Cilt: 19.4x11.5, yazı: 14.2x8.2, üstü kâğıt kaplı mukavva ciltli, 65 yaprak. Tek çizgili, güzel kâğıtlı bir deftere yazılmış, defterin 21 yaprağını kaplamakta. Her sayfada 16 satır var. Eserin ismi, ayet ve hadisler, bazı remizler, özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Defterin “1a, 9b, 13a, 14b, 21a” yapraklarında Abdülbaki Gölpınarlı'nın üzerinde “bî-dil ü bî-nevâ ‘Abdulbâkî Kıtâmî-i Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ” ibareli (Mevlevî sikkesi şeklinde) mührü basılıdır. Nüshanın nereden hangi nüshadan istinsah edildiği belli değildir (bk. Gölpınarlı 2003:65).

Başr: (2a) Ve't-tîni ve'z-zeytûni ve Tûri Sinîne ve haze'l-beledi'l-emîn.

Sonu: (21a) bir zerrece dedikleri hemân bu demdir. “*Fefhem cidden*” (11) Hîtam.

Hakikat-nâme'nin ilk sayfasında (1a) “Hazā Kitābu Ḥaḳīqat-nāme Esrār-ı Ḥaḳīkātü'l-Ḥaḳāyık Mü'ellifi Ḥāfız, Kur'ān-ı Nāṭık, El-Ḥāc Muṣṭafā Rumûzî Ḳuddise Sırruhu'l-‘aliyyi'l-‘aẓīm ve Kurrime Nuṭṭukhu Faẓlu'l-Kerīm” ibaresi ile son sayfasında (21a) “İşbu eş-Şeyḥ el-Ḥāc Muṣṭafā Rumûzî bin ‘Osmān İslimyevî ḳuddise sırruhu Faẓlu'llāhi'l-‘Alīmu'l-Ḥakīm ḥazretlerinin te'līfātından “Ḥaḳīqat-nāme” kitābını seyyidemiz (16) Gülşüm Nācī Bacı Sulṭāndaki bir nüshasından (17) istinsāḥ eyledim.” şeklinde bir bilgi bulunmaktadır. Son sayfadaki bu bilginin altında 1 Mayıs 1322 (14/05/1916) tarihi ile talikle “Bâkî” mührü basılı. *Mevlânâ Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Katalogundaki* bilgilere göre “1b” ve “21a”daki bu notlar ve mühür Gölpınarlı'ya aittir (Gölpınarlı 2003:65).

Yazmanın ilk ve son sayfalarındaki bilgilere göre eserin müellifi İslimyeli Mustafa Rumûzî bin Osmân'dır. Kaynaklarda Mustafa Rumûzî bin Osmân hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. İstanbullu olan ve 16. yy'da yaşamış Mustafa Rumûzî¹ adlı bir şair ve tarihçiden bahsedilse de bu kişinin tasavvufi bağlantısından ve *Hakikat-nâme* adlı eserinden söz edilmez. Bu nedenle *Hakikat-nâme* adlı eserin bu kişiye ait olma durumu çok zayıf bir ihtimaldir.

Kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla “Hakikat-nâme” adını aşayan birkaç eser bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni 15. yy'ın sonları 16. yy'ın başlarında yaşamış olan Firdevsî-i Rûmî'nin *Hadikatü'l Hakâyık*, *Tuhfetü'l Hâdî* adlarıyla da bilinen eseridir. Manzum-mensur özellikteki eser, soru-cevap biçiminde kurgulanmıştır (Büke 2015:494-495). Kaynaklarda Hurûfilik konusunda kaleme

¹ Mustafa Rumûzî Efendi, 927 (1521) yılı civarında İstanbul'da doğmuştur. Molla Rumûzî ve Muammâyî isimleriyle de anılmaktadır. Arapça ve Farsça bildiği eserlerinden anlaşılan Mustafa Rumûzî vâridât kâtipliği, muhasebecilik görevlerinde bulunmuştur. 990 (1582) yılından önceki bir tarihte öldüğü tahmin edilen Mustafa Rumûzî'nin bilinen meşhur eseri *Nâme-i Fütûḥ-ı Yemen*'dir (Yavuz, 2008:244). Ahdî Tezkiresi'nde de Rumûzî Çelebi adlı bir şairin Tırhala'da doğduğu, Acem-zâde adıyla tanındığı, danışment olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında zahirî ve batını ilimlerde, Farsçada ve ilmi tartışmalarda başarılı olduğu, şiiri ve inşasıyla dikkati çektiği belirtilmektedir (Solmaz 2005:322-324).

alınmış eserler zikredilirken “Mahşer-nâme, Mukaddemetü'l-hakâyık, Aşk-nâme, Vîrân Abdâl Risâlesi, Ahiret-nâme, Risâle-i Fadlullâh, Risâle-i Bedreddîn, Risâle-i Nokta, Risâle-i Hurûf, Tûrâb-nâme...” gibi eserlerin yanında “Hakikat-nâme” adlı bir eserden de bahsedilir ancak içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmez (Balcıoğlu 1940:251; Sunar 1975:196). Balcıoğlu (1940:198), Hurûfliğin akide ve nazariyeleri hakkındaki esasları ihtiva eden eserleri sayarken “Şeyh Sâfî'nin Hakikat-nâme'si” ifadesini kullanır. Fakat eserin içeriği ve müellifi ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermez.

Araştırmalarımız neticesinde *Hakikat-nâme* ve eserin kendisine nispet edildiği İslimiyeli Mustafa Rumûzî (bin Osman) hakkında ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla eserin, bahsi geçen İslimiyeli (Bulgaristan) Mustafa Rumûzî'ye ait olup olmadığı, yazıldığı dönem ve özgünlüğü konusunda mevcut bilgilere göre kesin yargılara varmak şimdilik zor görünmektedir. 4b'de Nakşî-i Akkirmanî'den alıntı yapıldığından müellifin Nakşî'nin vefat tarihi olan 1062 (1651-1652)'den sonra yaşadığı anlaşılmaktadır (bk. Gölpınarlı 2003:65).

Hurûflikle ilgili bütün eserlerde olduğu gibi bu eserde de ana kaynak *Câvidân-nâme'*dir.

2.2. Genel Özellikleri

Sade bir Türkçe ile yazılmış *Hakikat-nâme'*de, terimler dışında Arapça ve Farsça kelimelere ve terkiplere pek rastlanmaz. Fakat mecazlar, sembolik anlatımlar, harf ve sayılarla yapılan teviller ve ifade tekniğinden kaynaklanan bazı anlatım problemleri metnin anlaşılmasını zorlaştırır. Muhteva gereği “istivâ, hatt-ı istivâ, bast, hâl ve mahal, hatt-ı ümmiyye, hatt-ı ebiyye, hurûf-ı mukatta'ât, hurûf-ı muhkemât, hurûf-ı müteşâbihât, kelime-i ilâhî...” gibi Hurûfî terimlerine, harf ve sayı isimlerine sıkça yer verilir.

Eserde konuyu pekiştirmek amacıyla üç yerde manzum parçaya yer verilmiştir.

Binâ-yı dest-i kudretdir

Yıkılmaz *Naḳṣiyā* bunlar
Libâsın tâzeler ancaḳ² (4b) (Naḳṣi-i Akkirmanî)

Dârü'l-emân'dır bu şehir
Lâkin girer yüz biñde bir
Şanma ana dâhil olur,
Hûr u melek Rıdvân şamu (11 b) (Niyâzî-i Mısırî)

Hevâlardan olan çün vâz
Hevâmızda ede pervâz
Hüviyyetden gele âvâz
Behâ-i beyyin ü din (17a)

Genellikle didaktik bir üslubun hâkim olduğu eserde tasvir, tahkiye ve soru sorma teknikleriyle etkili ve canlı bir anlatım sağlanmaya çalışılmıştır:

Tasvir

“Ol cennâtın tahtında bir Tübâ ağacı vardır. Kökleri yukarı, dalları aşağı egilip тұrur. Sekiz cennâtın içerisi dal ile töludur. Ol ağacın dibinde dört ırmaḳ akar biri bal, biri hâmr, biri sūd, biri su.” (3a-2/5)

Tahkiye

“Sultân Manşūr'u Ene'l-Haḳḳ dedikde şalb etdiler, ba'dehu ellerini kesdiler, dirseklerini kesdiler, omuzlarını kesdiler. Topuḳlarını, dizlerini kesdiler, buḫlarını kesdiler, başını gövdesinden ayırdılar. Zâhirini bânından ayırmak istediler. Âteşe urdular. Külünü göge şavurdular. Deryâya düşdü. Deryâlar Ene'l-Haḳḳ çağırdı. Vaḫdet-i vücūdunu rûḫ-ı izâfisinden ayıramadılar.” (16a-16; 16b-1/6)

Soru Sorma

Ol kaçrede nice dünyâdan, 'uḳbâdan yüce deryâlar gizlidir. (8) Nefs deryâ değil mi? Rûḫ-ı izâfî deryâ değil mi? 'Akl deryâ değil mi? (9) Göñül deryâ değil mi? Kan deryâ değil mi? Bu deryâları ihâta (10) eyleyen Mevlâ değil mi? Bundan aňlayanlar aňladı, aňlamayanlar (11) kendini ḫayretde ḳodu. (16b-7/11)

Bölümlerin olmadığı eserde, tıpkı ana kaynak olan *Câvidân-nâme*'de olduğu gibi konular gelişigüzel bir biçimde ele alınmış, konularla ilgili teviller zaman zaman

² Beytin orijinali şu şekildedir:

Binâ-yı dest-i kudretdür yıkılmaz bilmiş ol Naḳṣî
Libâsın tâzeler ancak akıllar bunda hayrandur (Atik, 2003:203)

tekrar edilmiş, her tekrarda yeni sayı kombinasyonlarıyla bağlantılar oluşturulmaya çalışılmıştır.

*Hakikat-nâme'*de üzerinde durulan belli başlı konular şunlardır (Câvidân-nâme için bk. Ballı 2010:46).

- a. Allah'ın sıfatları ve tevilleri, Allah'ın varlıklarda tecelli edişi,,az
- b. Kur'an-ı Kerim ve çeşitli sureler; diğer kutsal kitaplarla ilgili yaklaşımlar,
- c. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ve kâinatın yaratılışı,
- d. Başta Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Muhammed olmak üzere peygamberlerle ilgili bahisler,
- e. Fazlullâh ile ilgili görüş ve düşünceler, ve düşünceler
- f. Kâinatın yaratılışı, sema, arz, ay, güneş ve burçlar, anâsır-ı erbaa,
- g. Ahiret, kıyamet ve haşır,
- h. Cuma günü, cuma namazı, hac, namaz gibi ibadetler, ibadetlerin yapılması sırasında ortaya çıkan sayılar ve tevilleri,
- i. Mehdi, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma, On İki İmam'la ilgili görüşler,
- j. Nesîmî ve Hallâc'a dair düşünceler,
- k. İnsanın uzuvları ve manevi boyutları ile tasavvufi kavramlar arasındaki ilişkilendirmeler,
- l. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat; kalb, insân-ı kâmil, mürşid gibi tasavvufi kavramlar ve bunlarla ilgili teviller.

Hurûflik düşüncesi çerçevesinde kâinattaki her şeyin yaratılışı harflerin sırrı ile açıklanmaya çalışılır. Bazı hususlarda sıkça tekrara rastlanır. Hurûfliğin kurucusu Fazlullâh-ı Esterabâdî'ye "Fazl-ı Yezdân, Fazlullâh" şeklinde sıkça göndermede bulunan eserde Kur'an harfleri olan Arapça 28 harfe, Farsça "ç, g, j, p" de eklenerek 32 harf yer yer başka rakamlarla ilişkilendirilerek 4, 7, 28, 32 ve 64 rakamlarına ulaşılmaya çalışılır. Özellikle insanın zahiri ve batını kısmı ile bu harf ve rakamlar arasında bağlantılar kurulur.

Fazlullâh'ın Hurûfîler nezdindeki yeri sonlara doğru şu şekilde ifade edilir:

"*Lâ mevcûde illâ hû*" *Fazlu'llâh*adır. Her kim ki, *Fazlu'llâh* Âdemde, Hâtemde, bu demde mürşid yüzünden müşâhede etdiyse ehl-i nâcîdir, necât bulmuştur. Eger müşâhede etmediyse *lâ*'da kalmıştır. *lâ*'da kılan zulmetdedir, *illâ*'ya eren nûr-ı vahdetdedir. (20a/5-9)

Hurûflerin en belirgin özelliği olan ayet ve hadislerle harf simgeciligi açısından bakma bu eserde de söz konusudur. Metinde Buruc (85/20-22), Fussilet (41/54), İnşirâh (94/1-3), İsrâ (17/70), Kasâs (28/88), Müddessir (74/1-2), Rahman (55/1-4), Rûm (30/19), Vakı'a (56/79), Yasin (36/1-2) surelerinden bu çerçevede alıntılar yapılmış, Fatiha suresi ve ayetler tevil edilmiştir. Bunun yanında sufi literatüründe sıkça başvurulmuş hadis ve hadis-i kudsilere, Hz. Ali'nin vecizelerine, kelâm-ı kibarlara da yer verilmiştir.

3. ÇEVİRİYAZI³

2a- (1) **Hazâ Kitābu Ḥaḳīkatī'l-Ḥakāyık⁴**

(2) “*Ve't-tini ve'z-zeytūni ve Ṭūri Sinīne ve haze'l-beledi'l-emīn* (3) *leḳad ḥalaḳnā'l-insāne fī-ahsen-i taḳvīm. Summe radednāhu esfele sāfilīn.*”⁵ (4) *Ḳāle Rasūlu'llāh 'aleyhi's-selām ve ālihi: “El-insānu 'alā şifati'l* (5) *-eşcārī. Eş-şerī atu eşcāruha ve't-ṭarīḳatu eḡşānuhā* (6) *ve'l-mā'rifetu evrāḳuhā ve'l-ḥaḳīḳatu eşmāruhā*”⁶. *Ḳāle'llāhu te'ālā: (7) “El-insānu sırri ve ene sırruhu*”⁷ şadaḳa'llāhu ve şadaḳa Resūluhu. (8) İnsan bir ağaç gibidir: Kökü bir, dalı dört, yigirmi sekiz budağı (9) vardır. Derūnunda otuz iki kapılı bir ḥaḳīḳat şehri (10) vardır. Sekiz cennatı ihāta eder. Zāhirde kapıları (11) var: İki şulaklarda iki gözlerde, iki burunda, (12) ol biri çeñede, biri önünde sekiz olur. Cennet ḥalā'ıḳı (13) dā'imā bu kapılardan girip çıkarlar. Kimi tende kimi cānda kimi 'aḳlda (14) kimi

³ Çevriyazıda Arapça ve Farsça ibarelerin, ayet, hadis ve vecizelerin anlam ve açıklamaları dipnotta verilmiştir. Metinde okunamayan kısımlar üç nokta [...], emin olunamayan yerler soru işareti (?) ve tarafımızdan eklenen kısımlar da köşeli ayrıçla [] gösterilmiştir.

⁴ “1a”da “*Hazâ Kitābu Ḥaḳīkat-nāme Esrār-ı Ḥaḳīkatū'l-Ḥakāyık* Mü'ellifi Ḥāfiẓ Kur'an-ı Nātık El-Hāc Muştafâ Rumūzî Ḳuddise Sırūhu'l-'aliyyi'l-'aẓīm ve Kurime Nuṭṭukhu Faḍlu'l-Kerīm” ibaresi ile üzerinde “*bī-dil ü bī-nevâ 'Abdulbâkî Kıtmîr-i Cenâb-ı hazret-i Mevlanâ*” ibaresi bulunan Abdülbaki Gölpinarlı'nın Mevlevî sikkesi şeklindeki mührü bulunmaktadır. Yine bu yüzde kayıt numarası (52) ile 25/XI/1961 tarihi yazılmıştır.

⁵ “İncire, zeytine, Sina Dağına ve şu emin beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.” (Tîn, 95/1-5).

⁶ “İnsanlar, ağaçların sıfatlarında olup onlar gibidirler. Şeriat bu ağacın kendisi, tarikat bu ağacın dalları, marifet bu ağacın yaprakları, hakikat bu ağacın meyvesidir.” Tasavvufi eserlerde hadis olarak rivayet edilmektedir. bk. (M. Esad Coşan, Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Velî, İstanbul, 2013, s. 112).

⁷ “İnsan benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım.” Hadis-i kudsi olarak kabul edilen söz için bk. (İsmail Hakkı Bursavi, Tefsiru Ruhi'l-Beyân, C. III, Dâru'l-fikr, ty. s. 8).

gönülde kalır. Bunlardan ileri geçmez. İllâ ehl-i hâl ki (15) sırr-ı tevhide erenler bunların birinde kalmaz, varır aşlına [2b] (1) erer. İbtidâ kulakların pâsbân-ı şerî'atdır. İki kapıda (2) тұrur. Lâkin kelâmı birden dinler, şerî'at-i Ahmediyyeniñ (3) aḥkâmını icrâ eyler, hiç ğaflet etmez Semî' esmâsını evrâd (4) eder. Tarîkat seniñ iki gözleriñdir. Ol iki kapının pâsbânı (5) tarîkatdır. Lâkin eşyâyı birden görür, birden seçer. Tarîkat-ı 'aliyyeniñ (6) erkânını icrâ eyler. Hiç ğaflet etmez, başîr esmâsını evrâd eder. (7) Ma'rifet seniñ iki burnun, Şûr-ı İsrâfîl gibidir. İki burnun (8) nefḥa[y]ı urur. Lâkin birden koğu duyar. Ol kapının pâsbânı (9) ma'rifetdir, nefḥa-i rûḥ-ı izâfiye maḳâm, ol kapıdır. Haḳîkat-i (10) insân-ı nâṭıka dildir. Elfâz-ı ma'ânî harfle şadâdan gelir. (11) Lâkin haḳîkatde biri söyler kapıydı. Haḳîkatde nûr birden (12) tecellî eyledi, dört erkân üzere taḳsîm oldu; zebân (13) yedide kaldı. Dört erkân, söz sekizinci oldu. Dört (14) erkân üzere dilimde leme'ân eyledi. Yedi kapı dört (15) rûkn üzere cârîdir. Ancaḳ cümlesine feyz gönülden geldi. (16) Nûr-ı Ḥudâ her cihetden 'arî oldu. İnsân-ı kâmilüñ gönli [3a] (1) ḥazînetu'llâhdır. *Fazl-ı Yezdândır*. Haḳîkat-i cennâtdır. Ol (2) cennâtıñ tahtında bir Tübâ ağacı vardır. Kökleri yukarı, dalları (3) aşâğı egilip тұrur. Sekiz cennâtıñ içerisi dal ile ṭoludur. (4) Ol ağacın dibinde dört ırmaḳ akar biri bal, biri ḥamr, (5) biri süd, biri şû. Bunların biri 'ilm-i şerî'at, biri 'ilm-i tarîkat, (6) biri 'ilm-i ma'rifet, biri 'ilm-i haḳîkatdır. Kulaḳım şerî'at emrini tutar, (7) gözüm tarîkat izini görür, burnum ma'rifet gülünü ḳoḳ[l]ar, dilim haḳîkat (8) şarâbıñ içer. Kulaḳım bal gibi kelâm ister. Gözlerim 'aşḳıñ (9) şarâbından mest olmaḳ ister. Burnum cennet gülü, ma'rifet sünbülünü (10) ḳoḳ(la)maḳ ister. Dilim dâ'imâ kelime-i ma'ânî nûrunuñ dîdârını görüp (11) söylemek ister. Kulaḳım da gözüm de burnum da dilim de (12) cümlesi bir gönül ḥazînesinden gelir. Şerî'atde kulak ḥayrı (13) şerri seçer. Göz tarîkatde ḥaḳḳı bâṭılı fark eder. Ol bâb-ı seb'adan (14) çâr erkâna feyz birden leme'ân eder. Ancaḳ cümlesi bir (15) nûrdur. Gelelim şerî'atıñ sırrına: Bunuñ daḳı maḳâmı yedidir, (16) ancaḳ kapısı birdir. "*Nuzile'l-Kur'ânı 'alâ seb'ati aḥruf.*"* [3b] (1) *İkrai'l-Kur'âne 'alâ ḥarfî vâhid.*"⁹ Buña müşâbeheti vardır. İnsân-ı (2) kâmilin ḳalbi dârü'l-emândır, dârü's-selâmdır, dârü'l-ḳarârdır, (3) dârü'l-ḥaḳîkatdır. Her kim aña dâḥil olursa emîn olur. Tübâ (4) eşcâr-ı 'azîm, mürşid-i kâmilidir. "*Eş-şerî'atu aḳvâlî, (5) eṭ-ṭarîḳatu ef'âlî, el-ma'rifetu a'mâlî, el-ḥaḳîkatu aḥvâlî*"¹⁰ feḥvâsınca; (6) nefs, rûḥ, 'aḳl, gönül dört; yedi a'zâyı muḥîtdir. (7) Ol cennât-i

⁸ "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir." (Buharî, Fedâilu'l-Kur'an, 5 ve 27; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 270; Ebu Dâvûd, Vitir, 22; Tirmizî, Kıra'at, 11; Nesâî, İftitâh, 38).

⁹ "Kur'anı tek harf üzere oku." (Müslim, Sahîh, K. Musâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K. İftitâh, 37).

¹⁰ "Şeriat benim sözlerimdir, tarikat benim fiillerimdir, marifet benim amellerimdir, hakikat benim ahvalimdir." (el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, 2/518).

hâkîkatiñ tahtında olan eşcâr-ı Tübânîñ (8) kökleri yukarı dalları aşağı şalınır. Çâr cevher çâr (9) ümmehât se mevâlîd ol eşcârîñ köklerinden haşr (10) olup semere-i hâkîkat hürmâsında neşv ü nemâ bulur. Her budağlarında (11) elvân elvân meyveler zâhir olur. Yapraklarında “*Lâ ilahe illa’llâh*” (12) yazılıdır. Bir tarafında “*Muhammedun Resûlu’llâh*” yazılmışdır. (13) Bir yaprağında “*Lâ ilahe illa’llâh Âdem şafiyyu’llâh*” yazılıdır. (14) Ol ağacın kökleri nûr içinde mu‘allağdır. Yigirmi sekiz (15) budağı vardır. Cennât-ı hâkîkate varır. Derûnunda bu şecer-i ‘azîm vardır. (16) Otuz iki kapılı üç yüz altmış altı kubbeli yetmiş toköz [4a] (1) köşeli. Halâ’ıki otuz iki kapıdan girip çıkar. İki (2) cihâna rahmet bu ağaçdan saçılır. İki dalından şerî‘at (3) esrârı aşılır. İki dalından tarîkat esrârı aşılır. (4) İki yaprağından ma‘rifet esrârı hıfz olunur. Hâkîkat meyvesinden (5) sekiz cennetiñ hûrîleri gûlmânları bezenür, iki dalında (6) yigirmi sekiz nûr, hurûf-ı muқатта‘a yazılmışdır. İki *elif lam mim* (7) aña mażhar düşdü. Şerî‘at işini işler, iki (8) dalında tarîkat hîdmeti görölür. Otuz iki hurûf-ı muқатта‘a (9) mektûb olmuşdur. İki yaprağında ma‘rifet bahârları açılır. (10) Haţt-ı istivâsında olan meyvesinde nice biñ dürlü (11) esrâr saçılır. Ol ağacın dibinde bir havz-ı kebîr (12) var. Yüz biñ cihân meyvelerini dökerler anda haşr olup (13) âb-ı Fırât ile kaynadırlar. Soñra âb-ı zülâl ile (14) soñra âb-ı neşât ile kaynadırlar. Âb-ı hayât ile ğasl (15) iderler. Şeher yelleri esdikde ağaç harekete gelip eşmârı (16) dökölüp meyvelerinden ekl ederler. Çekirdekleri [4b] (1) hayât-ı câvidân sahrâsına düşüp ol çekirdeklerden hûrî (2) kızları gûlmânlar çıkarıp cennât-ı kalb içinde iki cihânı temâşâ (3) ederler. Âdemden Hâteme Hâtemden bu deme, bu demden ilâ-âhîri’d-deverân (4) devr-i dâ’im bâkîdir. Bu ağacın hiç fenâsı yokdur. (5) Ancağ her devrde libâsı tâzelenür. ‘Akıllar bunda hayrândır. (6)

Binâ-yı dest-i kudretdir

Yıkılmaz Nakşiyâ bunlar

Libâsın (7) tâzeler ancağ¹¹

dediği bu remzdir. Fe’fhem cidden.¹² (8) Nefsim şerî‘at, cânım tarîkat, ‘aqlım ma‘rifet, kalbim hâkîkat; gözümün (9) beyâzı şerî‘at, müdevveri tarîkat, bebegi ma‘rifet, derûnunda gören nûr-ı (10) hâkîkat; sözüm şerî‘at, fi’lim tarîkat, a‘mâlim ma‘rifet, (11) hâlim hâkîkat; sevdâm şerî‘at, şafram tarîkat, balğamım (12) ma‘rifet, kanım hâkîkat, ‘akl-ı me‘âdım şerî‘at, fikrim tarîkat, (13) fehmim ma‘rifet, vehmim hâkîkat; rûzgârım şerî‘at, âteşim (14) tarîkat, şuyum ma‘rifet,

¹¹ Beytin orijinali şu şekildedir:

Binâ-yı dest-i kudretdür yıkılmaz bilmiş ol Nakşî

Libâsın tâzeler ancak akıllar bunda hayrandur (Atik, 2003:203)

¹² “Öyleyse iyice anla.”

türâbım hâkikat; lokmam şerî'at, hażmım tarikat, (15) neşâtım ma'rifet, gevherim hâkikat, hırkâm şerî'at, deste (16) gülüm tarikat, libâsım ma'rifet, gömlegim hâkikat. İşbu **-5a-** (1) otuz iki dürlü libâs âdem esmâsına mazhar egnime giydim. (2) İnsan-ı kâmil zümresine ilhâk oldum. Zâhirim yigirmi sekiz (3) hurûfdur. Bâtinım otuz iki nûrdur. İçim Âdem, tışım Ahmeddir. (4) Âdemi Ahmedi muhiṭ olan bir eḥaddır. *Elif, hı, dâl*; (5) *elif*'i zâta mazhar, *hâ*'sı şıfâta mazhar *dâf*'ı ef' âle mazhardır. (6) Dört kere sekiz otuz iki olur. *Kıyâm, rukû', sucûd* (7) esrârını beyân eder. *İlik, kemik, siñir, tamar, lahm*, (8) *deri, kııl* yedi olur. Dört 'anâşırda mürekkebdır, yigirmi sekiz (9) olur. Takşimde kıllarınñ üzerinde ihâta edip zâhir (10) olan sekizincidir. Ol nûr çâr 'anâşırı ihâta etmiştir. (11) Otuz ikidir. Bu nûrânî olan cevher daḥı dört: nefis, rûh, (12) 'akl, gönül otuz iki olur. 'İlmiñ aşlı noḡtadır. Vücûduñ (13) aşlı noḡtadır. Bu iki 'ilmiñ aşlı bir gönülden zuhûra gelir. Gönül mazhar-ı (14) *Fazlu'llâh*dır. "*Nun ve'l-kalemi ve mâ yeştürün*"¹³ *Nûn* Havvâya (15) Kalem Âdeme remzdır diye bunca kelimeler kalem ile devâtdan zâhir (16) olup taḥrîr olduḡu gibi bunca şıfatlar Âdem ile Havvâdan **-5b-** (1) vücûd bulmuşdur. Eger Âdem gelmeseydi bu kitâblar hiçbirisi zuhûra (2) gelmezdi. Nihân ve 'ilm-i İlâhîde maḥfî ḡalır idi. Noḡta 'Alî'niñ (3) ḡarf Ahmediñ ma'nâ *Fazl-ı Yezdām*ñdır. Sebeb, icâd, (4) mebd' ve me'âd Muhammed Muştafâ, Faṭıma-i Zehrâdır. Anıñ ḡulâsası (5) On İki İmâmdır. On İki İmâm, on dört ma'sûm-ı pāk (6) Ḥadice, Faṭıma, yigirmi sekiz hurûfa mazhardır. *Lâ* ḡarfı (7) Ḥadice, *illâ* ḡarfı Muştafâdır. Muhammed Mehdi *Fazl-ı Yezdân* (8) geldi. Dört kitâbuñ remzini vücûdunda işbât edip otuz (9) iki bâb üzere '*Aşknâme*'şin bırakıp nihân oldu. (10) Bu esrâr andan bir nebzedir, beyân olunur. Kâle'llâhu te'âlâ: (11) "*Ḥalaḡa'l-insâne min nuḡfetin emşâcin nebtelihi fe ce'alnâhu* (12) *semi'an başıra. İnnâ hedeynâhu's-sebîle immâ şâkiren ve immâ* (13) *kefüren*"¹⁴ Kâle 'aleyhi's-selâm: "*Sırru'l-Âdem nuḡfetun. Ya'lemuhu'l-ârifüne* (14). *Şarâbu'l-hikmeti gevherun yeşrebuhu'l-âşıkün*"¹⁵ Kâle 'Alî (15) 'aleyhi's-selâm: "*El-'ilmu noḡtatun keşşereha'l-câhilün*"¹⁶ Kâle (16) 'Alî 'aleyhi's-selâm: "*Mâu'r-ricâli ḡayâtun ve mebdeu'n-neşâti şıfâtun*"¹⁷. **-6a-** (1) Şadaḡa Veliyyu'llâh. *Pâ, çâ, jâ, gâ*. Bu dört harf dört (2) kitâbın remzidir. Dört cevheriñ aşlıdır. Dört ṡabî'atıñ da rûḡudur. (3) Yüz dört kitâbın

¹³ "Nun. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki (Resulüm), sen Rabb'inin nimeti sayesinde mecnun değilsin." (Kalem, 68/1).

¹⁴ "Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini iştirir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona (doḡru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör." (İnsan, 76/2-3).

¹⁵ "Âdem'in sırrı bir noktadır, arifler bilir; hikmetin şarabı bir cevherdir; âşıklar içer." Müellifin Hz. Peygamber'e nispet ettiḡi bu sözün kaynaḡını bulamadık.

¹⁶ "İlim bir nokta idi. Cahiller onu çoḡalttı." Hz. Ali.

¹⁷ "Erkeḡin meni suyu hayattır, canlılık ve aktivitenin başlangıcı bazı sıfatlardır." Hz. Ali.

‘ilmi bir noktadan çıkar. Bir noktanın (4) dört köşesi var. Şeş cihetiñ darbı yigirmi dört, dört (5) ile yigirmi sekiz dört cevhere karışınca otuz iki a‘lām (6) eder. “İnnā nokṭatun taḥte’l-bā’i bi’smi’llāh”¹⁸ kelām-ı ‘Alīdir, buña (7) delālet eder. Kāle ‘Alī ‘aleyhi’s-selām: “El-Ḳur’ānu mişlu’l-insāni. (8) ‘Alā riclin yevme’l-ḳiyameti; lehu ‘aynāni yubşiru bi-hā ve lisānun yanṭıku bi-hā.”¹⁹ (9) “Nuzile’l-Ḳur’ānu ‘alā seb‘ati aḥrufin.”²⁰ “İkrāi’l-Ḳur’āne ‘alā ḥarfin vāḥidin.”²¹ (10) Şadaḳa Resūl’llāh “El-‘ilmu nokṭatun keşşereha’l-cāhilūn.” ‘İlm (11) bir nokṭadır lākin cāhiller anı çoğalttı demekdir. Kātibler (12) siyāh mürekkeb ile penbe üzerine taḥrīr eyledi. Yetmiş iki milletiñ aña (13) iştirāki vardır. Yigirmi sekiz ḥarfñ inbisātı yetmiş iki (14) milletiñ Ḳur’ān’a inbisātından yüz üç kitāba tābi‘ olanlara delālet (15) eder. Mürekkebiñ aşlı dört eczādır: yağ, āteş, is, (16) zamğ’dan şu ile maḥrūc-ı maḥlūt olur. Kātib, kalem, **-6b-** (1) devāt, kāğıd. Bu dört bir araya gelirse kelime, ḥarf, (2) fī’l, esmā zāhir olur. Cümle ‘ālem okuyup ḥāline göre (3) ḥişşe alır. Harekeler on dört ma‘şūma işaretdir. (4) Hurūflarñ mecmū‘u Muḥammed Muşṭafā nūrudur. Nokṭaları (5) ‘Aliyyū’l-Murtaza sırrıdır. Ma‘naları *Faḫlu’llāh*ñ (6) zātī şifātıdır. Kimseler anı künhiyle bilmez ḳiyās ile (7) ma‘nā verirler. Esmāsi müsem mādır, müsem māsi biñ esmāyı (8) muḥīṭdir. Kāle’llāhu te‘ālā “Ḳad eḥāṭa bi-kulli şey’in ‘ilmen.”²² Kāle (9) ‘aleyhi’s-selām: “Lā tu‘tu’l-ḥikmete ilā gayri ehlihā fe taḫlimuhā, (10) eşmilu’l-ḥikmete ilā ehlihā fe tuḫlimuhā”²³. Şadaḳa Resūl’llāh. (11) ‘İlm-i ḥikmet dört cevherden mürekkeb olur. İnci menālinde (12) insānıñ beli ana şadef gibi ḥazīne olmuştur. Kalem-i ḳudretten (13) nuṭfe ile akar. Māu’n-neşāt, māu’l-ḥayāt, māu’r-ricāl (14) denilür. Dört cevherden ḥulāsa bir gevherdir, beyzādır. (15) Ancaḳ kāğıd-ı ḥayāta yazılır. Muşḥaf-ı ḥayāt-ı cāvidān olur, (16) anı *Faḫl-ı Yezdān* ruh-ı izāfī kuvvetiyle kalem-i ḳudretten **-7a-** (1) bi’z-zāt bī-mişāl yazar. İbtidā bir ṭamla nuṭfedir. (2) Soñra yedi erba‘inde vücūda gelüp zāhiri Muḥammed (3) bātını ‘Alīden feyz alır. Yigirmi sekiz ḥurūf elden yazılır dilden (4) aḳar, otuz iki ḥurūf

¹⁸ “Biz, bismillah ifadesinin başındaki ba harfinin altındaki noktayı.” Hz. Ali.

¹⁹ “Kur’an-ı Kerim kıyamet gününde ayaklarının üstüne kalkacak ve kendisi ile görebildiği gözleri ile kendisiyle konuşabildiği bir dili olacağından bir insana benzeyecektir.” Hz. Ali

²⁰ “Kur’an yedi harf üzere indirilmiştir.” (Buharî, Fedāilu’l-Kur’an, 5 ve 27; Müslim, Salātu’l-Müsâfirin, 270; Ebu Dâvûd, Vitir, 22; Tirmizî, Kıra’at, 11; Nesâî, İftitâh, 38).

²¹ “Kur’ani tek harf üzere oku.” Müslim, Sahîh, K. Mûsâfirin, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K. İftitâh, 37).

²² “Allah’ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilirsiniz.” (Talak, 65/12).

²³ “Hikmeti ehlinde gayrısına verirsiniz hikmete zulmetmiş olursunuz. Hikmeti ehlinde saklarsanız yine hikmete zulmetmiş olursunuz.” (Dârimî, Mukaddime, 34’dan akt. Hüseyin Uysal, <http://www.huseyinuyasal.org/birden-bire-uyanmak-2-bolum-2>) (E.T. 25.11.2016).

ile otuz iki dışden girip (5) belden çıkar. “*Nun ve'l-kalemi ve mā yesturūn*”²⁴ Kalem, *nūn* levhine (6) yazdı, kamu esrârı insân kemâliyle zühûr eyler. Cemâline (7) ziyâ verir, denildiği bu rumûzdur. Biri esmâ ‘ilmidir el (8) ile dilden gelür. Biri ‘ayn-ı simâdır, ‘aşkıla belden gelür. Ekvâl (9) Muştafânın ef’âl ‘Alîniñdir. Biri *ķāl*’den biri *ķāl*’den gelür. (10) Kālb-i insānî ikisine dağı mutaşarrıfdir. Anı ehl-i mükāşefe (11) olan ‘aşıklar bilir, bildirmege muhtâcdır. Ellerim şerî‘at (12) işini işler. Ayaklarım tarikat işini işler, tabî‘atım ma‘rifet (13) işini işler. İki devât içindedir. Kalem-i kudret ol devâtıñ (14) iltifâtıyla haķıķat işini işler. Andan nice elvān elvān kitāblar (15) zāhir olur. İnsānıñ zāhiri kelām-ı şāmite mazhardır. Devr-i siyāhî (16) ile mürekkeb olup beyāz kâğıd üzerine yazılır. Ancak bi-cāndır. **-7b-** (1) Hāyāt-ı cāvidāna muhtâcdır. İnsānıñ bātını kelām-ı vahy-i nāṭıķa (2) mazhardır. Beyāz nūrdan mürekkeb ile nūrdan kudret kâğıdı (3) üzerine Levḥ-i Maḥfūz olur, yazılır be-her sūrelerinde siyāh (4) ḥuṭṭ taḥrîr olunur. Haṭṭ-ı ümmîde yedi ḥaṭ zuhûra gelür. ‘Āriz (5) dağı on dört ḥaṭta mālîk oldukdan Kūr’ānı zāhir olup ḥarfen bi-ḥarfin (6) okunur. İllā ḥaṭṭ-ı istivāya āşinā olan okur cennet (7) cehennem yolunu fark eder. “*El-ḥamdu li’llāh ve'l-minnetu li’llāh*”²⁵ siyāh ḥaṭlarıñ (8) üzerinde kudret eliyle yazdığı kelāmu’llāhî görürüm. *Fî, bî, ḡād, dāl, lām, elif, mīm (f, ḡ, l)* (10) olan ism-i a‘zîmî ‘ayānen müşāhede eyledim. “*Ra’eytu Rabbî fî leyleti’l-mi‘rāci şābbun, emradu, ḡaṭaṭun*”²⁶ ḥadîşini (12) taṣḍîḡ eyledim. Yedi ḥarfî sekiz kıldım. Dört cevher ile (13) otuz ikiden Ādem ile göründü. Yigirmi sekizi Hātem (14) ile büründü. Yetmiş iki inbisāṭ ile āşikār *lā (lamelif)* ḥarfî (15) inbisāṭ ile şeṣ cihetinden göründü. Nokṭa-i ferd-i vāḥid, (16) ġayr-i vāḥid degildir.” metni inbisāṭı nokṭa ile yetmiş ṭokuz **-8a-** (1) olur. Kūr’ānıñ sırr-ı haķıķatı āşikār oldu. Muḥammed ‘Alî vechinden, (2) elinden, dilinden, belinden, nūrundan, sırrından göründü. Her (3) ḥarfde, nūrda, sırda mevcūd olan bir nokṭadır. Ādemde, (4) Hātemde bu demde zāhir olan, sır olan bir ḡanlı nuṭfedir. (5) Bu nuṭfe kâğıdı ḥāyat-ı ümmü’l-kitāb levḡaya yazılır. (6) Cānlı kalem ile cānlı kâtib yüzünden anı *Fazl-ı Yezdān* ‘aşkıla (7) şevkıla yazar. Hiçbir kâtibîñ ‘aķlı ana ermez. Bu kitābı faẓl (8) ‘ilminiñ bendeleri okuyup anıñla ‘ālim-i faẓıl olur. ‘Ālem-i raḡmet (9) saçarlar ‘amel-i şālih olurlar. Bu Kūr’ān ġayr-ı maḡlūķdur. Muḥammed, Muştafā, Aḡmed, (10) Muḡtār kelāmu’llāhdır. ‘Alî faẓlu’llāhdır. Anı Muḥammed bildi, ḥarfen (11) bi-ḥarfin okudu. Anı ‘ārif-i bi’llāh olan kāmiller

²⁴ “Nūn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki (Resulüm), sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin.” (Kalem, 68/1).

²⁵ “Hamd ve minnet Allah’a mahsustur.”

²⁶ “Miraç gecesi Rabb’imi gördüm. Kısa kıvrık saçlı, bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlı idi.” Benzer rivayetler için bk. (Gümüşhanevî, Râmûz el-ehâdis, s.286/14; 287/1).

bilirler. (12) “*Ene medînetü’l-‘ilmi ve ‘Aliyyun bâbuhâ.*”²⁷ Kâle: “*Ene ve ‘Aliyyun min nûrin vâhidin.*”²⁸ (13) Kâle: “*Yâ‘Alî! memsûsun fî-zâtî’llâhî.*”²⁹ Kâle ‘aleyhi’s-selâm ve âlihi (14) “*Nuzile’l-Kur’ânü ‘alâ seb‘ati ahruḫin.*”³⁰ *İkrâ’i’l-Kur’âne ‘alâ harḫin* (15) *vâhidin.*”³¹ Kâle’llâhu te‘âlâ: “*İnnâ enzelnâhu nûren mubînen*”³² Kâle (16) “*İkrâ’ bi’smi*”³³ Yedi ḫurûf üç ḫarb eyleseñ yigirmi bir [8b] (1) olur, ümmü’l-Kur’ân i‘lâmını gösterir. “*Sebbihîsmehu*”³⁴ (2) yedi ḫarf bir nokṭa ile inzâl-i Kur’ân remzini i‘lâm eder. (3) İkisiniñ ‘adedi nokṭasız on dört olur. Lafzaṭu’llâhî (4) gösterir. Lafza-i celâl esmâsı altmış altı med ile (5) altmış yedi olur. Âdem kırk altı Ḥavvâ daḫı yigirmi bir. İki (6) bir araya geldikte altmış yedi olur, “*Yasin*”³⁵dir. (7) “*Ve’l-Kur’ân*”³⁶ yedi ḫarf envârını i‘lâm eder. Fâtîḫa daḫı yedi (8) âyetdir. İnsân daḫı yedi a‘zâdır. Fâtîḫa Seb‘u’l-meşânî vech-i (9) Âdem’de vech-i Ḥavvâ’da yazılıdır. Dört kitâb sırrıdır. Dört (10) ‘anâşırdan ‘ibâretidir. *Nâr, bād, âb, ḫāk.* Nâr (11) Tevrâtıñ sırrıdır. Zîrâ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm nâr ile dilini (12) yakdı. Nâr ararken Tûr’a vâşıl oldu, derler. Nâr yedi, (13) nûr birdir. Yedi nârı bir nûr ihâṭa kılmışdır. Nârdan (14) kişi kırtulamaz. Ḥaṭṭ-ı istivâ sırrını bilmedikçe. Bād Zebûr (15) sırrıdır zîrâ *Dâvûd* ‘aleyhi’s-selâm bād ile da‘vîsini (16) işbât eylemişdir. Hâlâ koca kadınıñ ṭorbasını [9a] (1) alıp deryâda geminiñ deligini tıkayup soñra da‘vâ eylemege (2) *Süleymân* ‘aleyhi’s-selâm rehber olup ḫaḫkını aḫz eylemesidir ki (3) Zebûr sırrıdır. Taḫṭı yeller getirdiği remz budur. Âb İncil sırrıdır. (4) Vâlidesi Cebrâ’îli gördükde cennet gülünü alıp ḫok[u]madan ibtidâ (5) şuya el urdu, soñra gül ḫokusunu aḫz eyledi. ‘İsâ *Fazlu’llâhî* (6) ol ḫoḫu içinde müşâhede eyledi ve Rûḫu’llâh’a (7) vâşıl oldu. Baṭn-ı Meryem’de ‘İsâ ümmü’l-kitâbı kesb eyledi. (8) Peder-i âsumâniden geldi. Ya‘nî Aḫmed ‘Alî’niñ sırrından, ḫurûf-ı leṭâ’ifinden (9) feyz-yâb oldu demekdir. Şu üzerinde revân olup yürümesi (10) âb-ı ḫayâtıñ neş‘e-i âb-ı zülâlınden

²⁷ “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.” (el-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I/203-204).

²⁸ “Ben ve Ali aynı nurdanız.” (Câbirî, Muhammed Âbid, *Bünyetü’l-Aklî’l-Arabî*, Beyrut 1991, s.331’den akt. Öztürk 2002:258).

²⁹ “Ey Ali! O, Allah’ın zatından dokunularak hissedilir.” (el-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II/262).

³⁰ “Kur’an yedi harf üzere indirilmiştir.” (Buharî, Fedâilu’l-Kur’an, 5 ve 27; Müslim, Salâtu’l-Mûsâfirîn, 270; Ebu Dâvûd, Vitir, 22; Tirmizî, Kırâ’at, 11; Nesâî, İftitâh, 38).

³¹ “Kur’anı tek harf üzere oku.” (Müslim, Sahîh, K. Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K. İftitâh, 37).

³² Biz on apaçık bir nur olarak indirdik. (Kad câ’ekum burhânun min Rabbikum ve enzelnâ ileykum nûran mubînen: Biz onu açık, anlaşılır ve açıklayıcı bir Kur’an olarak indirdik. (Nisâ, 4/174).

³³ ...nın adıyla oku. (Alak, 96/1).

³⁴ “İsmiñi tesbih et.” (Sebbihîsmeh rabbikel a’lâ: Rabb’inin yüce ismini tesbih et. (A’lâ, 87/1).

³⁵ “Yasin” (Yasin, 36/1).

³⁶ “Hikmetli Kur’an’a and olsun.” (Yasin, 36/2).

‘ibâretidir. Âhir gelip (11) hâtûn alması çâr ‘anâsıra mâlik olmasıdır. El-ân her cum‘a (12) gecesi Aķ Minâreye dişi kaçır çekilir. Ol dişi kaçır (13) bikr-i hâk, bikr-i âb, bikr-i nâr, bikr-i bād, dört cevher, kız oğlan (14) kız gibi kimse anı bozamaz. El-ân yine bikrdır. Fazl-ı ‘İsâ rûh-ı (15) izâfîdir. Dem-be-dem Aķ Minârelerde tecellî göstermekdedir. (16) El-ân gözü açık cânlar görür. Hâk, Qur‘ân-ı nâţıkıñ sırrıdır. **[9b-]** (1) Bir rivâyetde Qur‘ân-ı şâmitiñ dağı sırrıdır. Bir dem âteşe yanmağa (2) bir ocaķ gerek. Tûrâb olmasa yel nerede qarâr kılar, sonra da (3) akar. Âteş nerede yanar köz neden esüp nerede qarâr (4) kılar. “*Yâ eyyuhe‘l-muddessir! Kum fe-enzir.*”³⁷ “*Ve le-ķad kerremnâ benî Âdem ve ħamelnâhum* (5) *fi‘l-berri ve‘l-baħri*”³⁸ sırrı ‘İsâ sırrı Muħammede remzi vardır. “*Kum* (6) *fe-enzir.*”³⁹ Birden kalk yerden, başını kaldır. Peyğamber örtünüp (7) Hâdice evinde yerde yataarken “*Kum*” hitâbı geldi. Tûrâb-ı Qur‘ânıñ sırrıdır. (8) Cümle ni‘metler tûrâbdan biter, yine tûrâba gider. Günâhlar tûrâbda maħv olup (9) arınır. Hâzret-i ‘Alî kerreme‘llâhu vechehu ve ‘aleyhi’s-selâm hâķķında (10) seyyidini Muħammed ‘aleyhi’s-selâm: “*Kum yâ Eba‘t-turâb!*”⁴⁰ diye buyurdu. (11) Qur‘ân-ı nâţık Qur‘ân-ı şâmit hâfızı ‘Alidir. *Fazl-ı Yezdân* (12) dağı sekiz yüz otuz üç senesi ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm (13) sinninde ‘*Âşķnâme*’sini zuhûra getürdi. Otuz iki bâb (14) üzerine *pâ, çâ, jâ, gâ* harflerini kendi (15) vücûdunda Qur‘ân-ı şâmit ve nâţıkı te‘vile getirip dört (16) cevheri yedi harf a‘zâ ve eczâ üzerinde sırr-ı Tevrât **[10a-]** (1) ve Zebûr ve İncili ve sırr-ı Qur‘ânı kendi vaħdet-i vücûdı vücûdunda (2) a‘lâsını gösterip Âdem dağı Hâķķın vaħdet-i vücûduna (3) mazħar düşüp *Muħammed* ‘*Alî* hemân vaħdet-i vücûd mir‘atı olduğunu (4) ‘ayân edip *Muħammed Meħdî* şâhib-i zamân ne idigini ‘İsâ (5) gökden yere inmesi ne idigini bildirdi. Âdem, Havvâ, (6) Hâdice, Muştafa, Fâtıma, ‘Alî çâr cevheriñ çâr ‘anâsırıñ (7) nûru sırrıdır. ‘İlm-i kalem cümle ‘âlem cümlesiniñ kuvvet-i nefsanî (8) dört cevherden hâşıl olur. Kalem de anıñla kalemde akan da andan (9) gelür. Cümle ta‘âmlar yerden biter. Ol nebâtta loķma olur, laħm olur, (10) yağ olur, bal olur, süd olur. Elvân [u] envâ‘ı eţ‘imelerden (11) nefsi ta‘âm şer‘at ocağında pişer. Andan tarikat maţbaħında (12) hâll olur. Ma‘rifet potasında kâl olur. Hâķķat derecesinden (13) dökülür. Dürlü dürlü libâslara bürünüp Qur‘ân-ı nâţıkı ħaber vermege (14) başlar. Ancak ibtidâ ta‘âm sonra kan sonra mezî sonra (15) gevher sonra menî insân şıfatıñ bürünüp cihâna ‘uryân gelir. Ancak (16) bâţınıñ libâsı eğninde durur. Elbet zâhir libâsına şarılmayınca **[**

³⁷ “Ey bürünüp sarınan (Resulüm)! Kalk ve (insanları) uyar”. (Müddessir, 74/1-2).

³⁸ “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.” (İsra, 17/70).

³⁹ “Kalk ve uyar.” (Müddessir, 74/2).

⁴⁰ “Kalk toprağın babası!” (Buharî, Kitâbu’s-salât, 276).

10b (1) rāḥat etmez. Bâtin Qur'ânı, zâhir Qur'ân-ıla okuyup bilirler. Qırklar (2) meydânına girmedikçe 'uryân olup bâtin Qur'ânını gösteremez. (3) İnsân olan 'irfân olur, 'irfân olan merdân (4) olur, merdân olan Yezdân'a qarışır, Zü'l-celâl ve'l-ikrâm (5) olur. "*Zâlike faẓlu'llâhi*"⁴¹ Bir noktanın dört köşesi (6) var. Şeş cihetden mürekkebdır. Altı kerre dördümüz yigirmi dört (7) olur. Haṭṭ-ı zâtî daḥı dört yigirmi sekiz ḥurûf mazharı "*El-ilmu nokṭatun*"⁴² (8) remz[i] budur. Bir nokta tarikatdır, iki nokta ma'rifetdir, üç nokta (9) ḥaḳîkatdır. Bundan ziyâde nokta zâhir degildir. Bir nokta dört (10) köşe, iki nokta sekiz köşe, üç nokta on iki (11) köşedir. Bir köşesi Muḥammed Muştafâdır, bir köşesi 'Aliyyü'l-Murtaẓâdır. (12) Bir köşesi Ḥasanü'l-müctebâdır. Bir köşesi Ḥüseyn-i Kerbelâdır. (13) Nokta lafzı dört ḥarf ile üç nokṭadan baş gösterir. (14) *Nun* Muḥammed, *kaf* 'Alî, *ta* Ḥasan, *he* Ḥüseyne. Dört kere üç nokta (15) On İki İmâm'a işâretidir. Cemî' 'ulûm-ı evvelîn ve âhirîn (16) bir nokṭadan çıkar. Nokta cümle ḥesâba şıgmaz. Ferd-i vâhid **11a** (1) dir, bî-hem-tâdır. "*Yâ'Alî! Memsûsun fî-zâtî'llâhi*"⁴³ zâhir oldı. Yigirmi (2) sekiz ḥurûfuñ inbisâtı yetmiş iki olur. Gayr-ı mükerrer noktası altmış (3) altı. Lām elif daḥı altmış yedi olur. İsm-i zât 'adedince (4) tecellî eder. Vech-i 'Alîden göründü, *Faẓl-ı Rabbi'l-âlemîn*, bu remzdir. (5) *Kâf*, *nûn* nokta sırrını bildirdi. *Kâf*'da bir *nûn*'da iki nokta (6) zuhûra geldi. *Kâf*-ı Âdem 'aleyhi's-selâm 'ilm-i *kâf* iksir-i Âdem (7) gevher-i Âdemdir. Âdem, elif *fâ* sı *kâ* fîñ *fâ* sına 'ayn-ı mazhar düşdü. (8) Eger iki ḥarfî bir yere ursak *kâf nûn*'a kalb olunur. Nûn elfâzında (9) qarâr tutar işbât olundu. Nûn, Ḥavvâ vâlidemize işâretidir. İki tabî'atdan (10) ḥâşıl olan kimyâ-yı ekber âb-ı ḥayât imiş. Cennet-i ḥaḳîkat *nûn* lafzını (11) gösterir. İki dört *nûn*'dan da 'ayân oldı. "*El-Cennetu taḥte aḳdâmi'l-ummehâl*"⁴⁴. (12) Ḥaḳîkat-i Âdem Ḥavvâ imiş. Âdem belinden gelen nuṭfe (13) Ḥavvâdan gelen emşâc. İşbu emşâc dedigin Ḥavvânîñ (14) me'külât ve meşrûbâtından ḥâşıl olan mâdde-i âb-ı neşâtıdır. (15) Şadrından gelip âb-ı neşât ya'nî inşirâḥ verici dimekdir. (16) "*Elem neşrah leke şadrek ve veḍa'nâ 'anke vizrek*" **11b** (1) *Elleẓî enḳaḍa zahrek*"⁴⁵ Âdem 'aleyhi's-selâmın zahrında evvel (2) ol nûr-ı hikmeti Mevlâ emânet kodu. Ol emânet Muḥammed Muştafâ, (3) 'Alî Murtaẓa gevheri nûrı sırrı idi. Âdem anı cennet şecerinden (4) ekl eyledi, Şulben ile's-şulbi, zahren 'ani'z-zahri, şadren ile's-şadri (5) müselsel, muttaşıl Muḥammed 'Alîye, Muḥammed 'Alîden daḥı bize emânet" deñdi. Bizler (6) daḥı iki şadra emânet bıraktık. İlâ-

⁴¹ "İşte bu Allah'ın fazlıdır."

⁴² "İlim bir nokta idi." Hz. Ali.

⁴³ "Ey Ali! O, Allah'ın zatından dokunularak hissedilir." (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/262).

⁴⁴ "Cennet anaların ayakları altındadır." (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/335).

⁴⁵ "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?" (İnşirah, 94/1-3).

yevmi'd-deverân hiç fenâ (7) bulmaz. Zevâl dağı ermez. Toprağa düşmez, öte tutulmaz, (8) hayvâna girmez.

Dârü'l-emân'dır bu şehir
Lâkin girer yüz (9) binde bir
Şanma ana dâhil olur
Hür u melek rıdvân kamu (10)

Niyâzî kuddise sırruhu'l-‘âliniñ remzi budur. Biz gelelim mefhûm u me‘âlimize; (11) nutfe dört harfdır. İki nokta ile *nun* Havvâya mazhar, *Ti* (12) Zeliḥâyâ mazhar, *fî* Hâdice'ye mazhar, *hî* Fâtımatu'z-Zehrâya. (13) Ol noktalar Âdem ‘aleyhi's-selâm ile ‘Alî Murtaza ‘aleyhi's-selâm (14) remzidir. Hem dağı on sekiz biñ ‘âlemden on dört (15) bin yıl muḳaddem Muḥammed ‘Alî nûru yer aldı. Ol nûruñ bir kaṭresinden (16) Cennet, hürî, ḡilmân, şecer-i Ṭübâ yer aldı. Ol **[12a]** (1) şecerden Âdem yedi, şarâb-ı Kevşerden içdi. Ol emânet Âdeme ol (2) ekl ve şürbden geldi, belinde karar tutdı. Şit ‘aleyhi's-selâma Havvâ yüzünden (3) degdi. Yigirmi sekiz hurûf ile şıfat buldı. Otuz iki ile (4) aşlını, zâtını bildi. Âdem maḳâmına ḥalîfe oldı. İşbu nokta (5) ile nutfe mâhiyyet-i aşlıyyeti bir nûrdan olduḡu nümâyân oldı. Zîrâ (6) mürekkeb pezir yağından yâhud günlükden yâhud cırâ isinden, elbet (7) bir eşcârîñ habbelerinden çıkan semerâtñ ḥulâsasından nâr-ı mecâzî (8) ile yanıp is olup ba‘dehu ol is zâmg-ı ‘Arabî ile saḥk iderek (9) zâmg ile is yek dil, yek şıfat olup üstâd elinde perverde olup (10) ba‘dehu mâ-i zülâl ile maḥlûṭ ve memzûc ederek ince dülbendden (11) geçirip revân içerisine lâıyık olduḡda kâtibler anı kalem-i nebât (12) ile levḥ-i şâmî üzerine taḥrîr ederler. Hâlâ taḥrîr etdikleri dağı (13) nebât cinsinden olduḡu ‘ayandır. Aña Kelâm-ı Qadîm diye ta‘zîm (14) eylemek üzerime farz-ı ‘ayndır. Ancak şânında ke-mâ kâle'llâhu te‘âlâ e‘ûzu (15) bi'llâhi: “*Lâ yemessuhu illâ'l-Muṭahharûn*”⁴⁶ gelmişdir. Şâmit kelimeler (16) nâṭık kelimelere elbet muḥtâcdır. Şâmit kelimelere ḥurmet ve ta‘zîm **[12b]** (1) edip ‘ibret nazarıyle yeg diye naşîhat edersin. Nâṭık (2) olan kelimelere ḥaḳâret, zelîl ve ḥaḳîr kılmaḳlıḡa nereden sened (3) tutarsın? Beytü'l-‘Atîḳ şadr-ı Âdem, şadr-ı Havvâ Şâm ile Qudûs mâ-beynidir. ‘Urûc-ı Fazl-ı ‘İsâ Şâmdan hicret edip âḫir (5) yine Şâmda Aḳ Minâreden Câmî‘-i Ümeyye derler ol Meryeme (6) remzdir. ‘İsâ şıfât-ı Aḫmedi [vü] Âdemi baṭn-ı Ümeyye[de] kesb eyledi. (7) Nûr-ı Muḥammed de rûḥ-ı Aḫmedden vücûd buldu. Gonce-i gül râyiḥasından (8) şadr-ı Meryem celb edip cezb eyledi. Ol kelime dağı (9) nefsdan ‘ibâretidir. Nefs-i ‘İsâ şu üzerinde revân olup (10) yürüdü. El-ân dağı yürür, gözü açık cânlar görür. Ḥazret-i (11) Muḥammed Muṣṭafâyâ dediler ki: “*Karındaşın ‘İsâ ‘aleyhi's-selâm (12) şu*

⁴⁶ “Ona ancak temizlenenler dokunabilir.” (Vakı’a, 56/79).

üzerinde yürümüş, gerçek midir?” Cevâb buyurdılar: (13) “Gerçekdir. İllâ eger Fazl-ı ‘İsâ dağı yakîne ere idi hevâ (14) üzerinde yürürdü.” Muḥammed ‘Alî hevâ üzerinde yürüdü. Bâbu’l-Ḥayberi (15) mu‘allaḳûn beyne’s-semâ’ ve’l-arz dest-i velâyetiyle kıopardı. Cümle ‘asker birden geçer. El-ân yigirmi sekiz ve otuz iki **-13a-** (1) ḥurûflar, ol nokta çâr köşeli bâbıñ fevḳından geçip ṭururlar. (2) Yetmiş iki millet yetmiş iki fırkalar inbisât ile mütenâhıñ⁴⁷ ḳal‘asını (3) dolanırlar. Nokta-i bâb-ı necâta vâşıl olup ḥaṭṭ-ı istivâ (4) sırrına maḫḫar olamazlar. Hemân ḥarfıñ inzâlinde ilticâ ederler. (5) Ḥarf-i vâhîde de Ḳur’ân okuyup ma’nâ-yı nûr-ı behîşte dâḫil (6) olamazlar. Elif, cümle-i kebîrde yüz on bir, üç ḥarf ile (7) yüz on dört olur. Elif, lām, fî işbu ḥurûf-ı (8) bâbu’l-cennet[i] noktaya ḍarb eylesen otuz iki olur. (9) Âdem cennete girdi. Miftâḥu’l-cennet dağı yigirmi sekiz olur. Ancaḳ (10) bu ḥarfler ile açılır. Cümle ebdâna nûrlar saçılır. Tûrâb-ı ḥayâta (11) geçilir. Şarâb-ı kevşer içilir. Ḥaṭṭ-ı istivâsın aḥḫ edilince (12) beş ḥurûf ile çâr nokta kalır. Beş ḥurûf penc-i ‘Âl-i ‘Abâyâ (13) işâretidir. Muḥammed, ‘Alî, Fâtıma, Ḥasan, Ḥüseyn. Beş vakt namâzıñ hemân ḥaḳîḳati (14) bunlara ta‘zîm ile Âdem ile Ḥavvâyâ iḥsân mertebesidir. (15) Bu beş kelimeler nûru evvelâ Âdeme Havvâ[ya] geldi. Andan (16) yüz yigirmi dört peygamber döllandı. El-ân dolanup ṭuran **-13b-** (1) ol nûrdur. Bu ḥaḳîr-i kemter-i kemîneye dağı ‘azîzim efendimden gelip (2) emânet verilmiş bizlere. Nuṭḳ budur ki müsta‘id ‘âriflere (3) tebşîr ile diye arada buyurdular. Bizler şâmitini bu iki dilli (4) ḳalem ile iki yüzlü kâğıda ṭuyurduḳ. İllâ nâṭıḳını bir (5) yüzlü ḳalem ile bir yüzlü kâğıd ile Levḥ-i Maḥfûza taḥrîr eyledik. (6) Esrârımızı isteyen Levḥ-i Maḥfûzu bulup ḥaḳîḳatine muṭṭalî‘ (7) olsun. Ol beş ḥurûfda vâşıl olan çâr (8) nokta dört erkâna, dört ḥarfe, dört kelimeye, dört eczâyâ, (9) dört cevhere, dört ṭabî‘ata, dört kitâba, dört ‘anâşıra, dört (10) ḳapıya dört kerre dört nokta on altı zâhîr ve bâṭın otuz iki (11) esmâ-yı Âdemi gösterdi. Zebân-ı Âdem ḥaṭṭ-ı istivâ üzerine (12) geldi. Yâḳût ḳalem ḥaṭṭ-ı istivâ üzerine vâḳi‘ olup Levḥ-i (13) Maḥfûz istivâsına ‘âşık oldu. Sekiz cenneti bu dâneye (14) ol bu dâneği dağı ḥaṭṭ-ı istivâ üzerine ḥaḳḳ olundu. Göñül (15) dağı ḥaṭṭ-ı istivâyâ maḫḫar kılınmışdır. Anı bālâda ‘ayân eyledik (16) idi. İstivâ eylesek sekiz olur. İşbu sekiz **-14a-** (1) ḥaṭṭ-ı siyâh üzerinde bir nûr zâhîr olur. Ol nûr şeş (2) ciheti çâr cevheri çâr köşeyi ma‘den, nebât, hayvân, (3) insân ‘arş-ı Raḥmâna varınca cümle vücûda gelen eşyânıñ (4) cem‘isini iḥâta eylemişdir. Anıñ zâtını, şıfâtını, zâtından (5) ḡayrı ḥiçbir nesne iḥâta edemez. Bir baḫr-ı muḫîṭ bir dağı muḫîṭ olamaz. (6) Araya elif-i Âdem şekli girmek eylesin iki zann idersiñ. (7) Ol elifi ḥazf eyleseñ yine bir muḫîṭ kalır. Âdem ol muḫîṭe (8) mir’ât olmuşdur. Ḥâtem gelüp zâtını, şıfâtını ol mir’ât içinde (9) müşâhede eyledi. Nice delâ‘iller vardır. Ḥâtimden bu

47 سَوْدَان

deme (10) gelince mir'ât bize dağı degdi. Ol mir'ât-ı mücellâda zâtımı şıfatımı (11) gördüm. *Fadl-ı Rabbu'l-âlemîne* niyâz eyledim. Kıyâm, kırâ'at, rukû', (12) sücûd ile ol dört erkân dört harfle; câr kıyâm, câr (13) kırâ'at, câr rukû', câr sücûd on iki tārîki bu harflere izâfe (14) eylesek yigirmi sekiz olur. Şerî'at, tārîkat, ma'rifet, haqîkat (15) otuz iki olur. İşte yine ta'zîm-i Hudâ hemân Âdem için imiş. (16) Âdemiñ gayrı kelâmu'llâh, fazlu'llâh, ru'yetu'llâh isteyen **-14b-** (1) kimselerin ma'bûdu şeytân imiş. Yine anîla haşr neşr (2) olur. Hâzret-i Muhammedü'l-Muştafâ ibtidâ salât-ı zühûr haţt-ı istivâ (3) üzerine kıldı. Ümmü'l-kurâ dağı haţt-ı istivâ üzerine binâ oldu. (4) Altun oluk dağı haţt-ı istivâ üzerine vaţ' olundu. Sabâh (5) namâzı ile öyle namâzınıñ ittişâli var. Hâzar namâzı be-her gün (6) on yedi rek'at kılınır. Yevmü'l-cum'a ve yevmü'l-mezîd ve yevmü'l-mir'ât (7) olan cum'a günü on beş rek'at kılınır. Yedi hâzar, yedi (8) harf inzâline maẓhardır. Sekizinci harf vâhîde maẓhardır. On (9) yedi hurûf muhkemât, on beş hurûf müteşâbihât. Bir yere ne vakt (10) haţt-ı istivâda "*Nûhiye 'ani's-şalâti'l-vuşâ illâ min yevmi'l-cumu'ati*"⁴⁸ salât-ı evsât, (11) salâtü'l-vuşâ dedikleri cum'a namâzı ikisi dağı Muhammed-i vâhîde (12) verildi. İkisi bir araya gelince otuz iki envârı müşâhede (13) etdirir. "*Fe'them cidden*". Yüz dört kitâbın aşlı bir nokta dedik. (14) İbtidâ nokta zâhir olmağa dört âlât ister: Biri dîvit, biri (15) kalem, biri kâtib, biri kâğıd. Bu dördü olmadıkça nokta zâhir (16) olmaz. Ol nokta zâhir olduğda olan üç **-15a-** (1) nokta ile dört harf olur. Dört harfdır. Dört cevhere (2) işâret olur: Biri nâr, biri bād, biri âb, biri hâk. (3) Üç noktası: Biri ma'den, biri nebât, biri hayvâna işâretidir. (4) Cemî' eşyâ, hayvânât, insân zî-rûh olan maḥlûk bunlardan (5) toğar. Nuţfe dağı dört eşyâdan zühûra gelir: Biri ta'âm, (6) biri kan, biri mezî, biri menî. Yine dört şey'e bürünür: Biri levḥ, (7) biri kalem, biri Âdem, biri Havvâdır. Yine dört nûra muhtâcdır: Biri (8) maḥabbet, biri 'aşk, biri zevk, biri şevk. Bunlar olmadıkça kalem, (9) *nûn* levḥine bu esrar-ı insânı tahrîr edemez. A'zâlar (10) harflere beñzer ervâh noktaya beñzer, harekeleri 'aql-ı me'âda (11) beñzer, ma'nâsı gônle beñzer. Derûnunda sırrı zâta maẓhardır. (12) "*El-ilmu noktatun kesserehâ'l-câhilûn.*"⁴⁹ "*El-bedenu nuţfetun ya'lemuhu'l-ârifûn.*"⁵⁰ (13) Biri ümmü'l-kitâbdır, ümmü'l-hayâtdır. Ümmü'l-kitâb (14) muşhaf-ı şâmitdir. Ümmü'l-hayât, muşhaf-ı hayât-ı câvidândır. (15) Cümlesiniñ sırrı "*Fazl-ı Yezdân*"dır. Âdem, Havvâ, Muhammed, Hâdîce (16) bu 'ilm-i ebdâna ve 'ilm-i edyâna sebep-i icâddır. Eger Âdem ile **-15b-** (1) Havvâ olmasaydı Muhammed, Hâdîce'ye ne yerde ererdi? Eger Muhammed Hâdîce (2) olmayaydı On İki İmâm, On Dört Ma'sûmân nereden gelir ve eger (3) On İki İmâm, On

⁴⁸ "Cuma günleri öğlen namazının kılınması nehy olundu."

⁴⁹ "İlim bir noktadır, cahiller onu çoğalttı." Hz. Ali.

⁵⁰ "Beden bir noktadır, arifler onu bilir." Hz. Ali.

Dört Ma'şumân olmayaydı biz bu sırrı nereden (4) tıyardık? Hemân cehâlet tûfânında ğarķ olup kalırdık. Anlarıñ (5) feyz-i himmetleri ile nefes-i iksirleriyle nefsimize 'ârif olduk. (6) Rabbimizi bildik, bulduk. Vaħdet-i vücûd sırrını Âdem vücûdunda işbât (7) eyledi. Muħammed Muştafâya gelince yigirmi sekiz peygamber bildi. Vücûdunda (8) işbât eyledi. On İki İmâm, on pîrân efendilerimiz, evtâd-ı erba' a (9) erenleri işbât-ı vücûd eylediler. Pîrden pîre şeyħden şeyħe (10) bu esrâr-ı ilahî müteselsil nakl edip sudûr etmededir. (11) Vaħdet-i vücûd sırrını bilmeyen mürşidiñ mürşidliği şahîh degil; (12) mürîdi merdûd mürşidi merdûddur. Hem dâll ve hem muğıllıdır. Vaħdet-i vücûda (13) bu âyet delildir: *"Va'llâhu bi-küllî şey'in muħîtin."*⁵¹ İşbu âyet (14) on dört harfdır. *Va'llâhu* lafzında elif hâzıf olunur, dört harf (15) kalır. İsm-i celâl dört harfdır. Metni ancak inbisâtı hemân (16) on dört olur. Âdem, vücûd-ı Hâtem, vücûd-ı imâm, vücûd-ı pîrân **[16a]** (1) mazhar gelmiştir. *Elif* harfi ellerine, kolları *lâm* harfine ayakları (2) *hî* harfine, baş ile gövdesi tamâm gelir. Şaıncıdan tırnağına degin (3) muħît olan nûr cemî' enfes ve âfâķı ğarķ eylemiştir. Bu vaħdet-i vücûdu (4) rûh-ı izâfiden fark eylemiştir. 'Âlemi, Âdemi, 'anâsırı (5) aradan alsak hemân vaħdet-i vücûd kalır: *"Kullu şey'in hâlikun (6) illâ vechehu"*⁵² sırrı zâhir olur. İsm-i Celâl vücûdum kaplamıştır. (7) İsm-i Celâl nüfûsum kaplamıştır. Vücûdumu, nüfûsumu Zât (8) ihâta kılmıştır. Vücûdum, nüfûsum nihân olduğda yine zâtım (9) hayâl şıfatım âşâr-ı bâķi kalır. Söyleyen ben degil Ol'dur. (10) Añlarsañ saña bu haberler toĝru yoldur. On sekiz biñ 'âlem (11) bu esrâra kuldur. Gelip sen daķı bu âb-ı hayât çeşmesinden (12) destini doldur. Vaħdet-i vücûd zuhûr-ı *Fazl-ı Yezdândır*. (13) *Fazl-ı Yezdâm*ñ hâfızı ve şehîdi *Seyyid Nesîm*dir, yüzdüler. (14) *Manşûr-ı Bağdâdî*yi aşdılar. Âşikâr edip işbât (15) edenleri şerbet-i şehâdet içirirler. Şaķınıp nâ-ehlini irşâd (16) etmeyeler. Sulţân Manşûru *"Ene'l-Haķ"* dedikde şalb **[16b]** (1) etdiler, ba' dehu ellerini kesdiler, dirseklerini kesdiler, omuzlarını (2) kesdiler. Topuķlarını, dizlerini kesdiler, buţlarını kesdiler, başını (3) gövdesinden ayırdılar. Zâhîrini bâtınından ayırmak istediler. (4) Âteşe urdılar. Külünü göĝe şavurdılar. Deryâya düşdi. (5) Deryâlar *"Ene'l-Haķ"* çağırđı. Vaħdet-i vücûdunu rûh-ı izâfisinden (6) ayıramadılar. Nokta nokţadan insân nutfeden ayrı degildir. (7) Ol kaţrede nice dünyâdan, 'uķbâdan yüce deryâlar gizlidir. (8) Nefs deryâ degil mi? Rûh-ı izâfî deryâ degil mi? 'Akıl deryâ degil mi? (9) Gönûl deryâ degil mi? Kân deryâ degil mi? Bu deryâları ihâta (10) eyleyen Mevlâ degil mi?

⁵¹ "Elâ innehu bi-kullî şey'in muħît: Bilesiniz ki O, her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır." (Fussilet, 41/54).

⁵² "Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz." (Kasas, 28/88).

Bundan aňlayanlar aňladı, aňlamayanlar (11) kendini hayretde kodu. Hemân mürşide ermedikçe bu esrâra (12) kimseler muhtalı olamaz. Ol zât-ı şerîf ol vaqt (13) mürşidliğe şâhib-i seccâde olmağığa lâıyık olur ki, (14) toksan biñ esmânın müsemâsını bilmeli. Noqtanın sırrına ermeli, (15) rûh-ı izâfiden nefsin bulmalı vahdet-i vücûdu kendi vücûdunda (16) bi'z-zât görmeli, haţt-ı istivâ sırrını zâhirinde bâtınında **-17a-** (1) bulmalı, âb-ı hayâtın cür'asından içmeli, "neliksiz, niteliksiz" (2) *Fazlu'llâh* görmeli işine ol vaqt mürîdi merdâne (3) ergirip cümle hicâbları geçirip bi'z-zât 'ârif-i bi'llâh olur. (4) Hem dağı âgâh olunuz ki, nefis dedikleri hevâdır. Hevâ dedikleri (5) eski şeytândır. Hevânın elifini alsañ hû olur. Hevâ ile (6) hû'nun müşâbeheti vardır. Hevâ hû kelimesi (7) birdir. Lâkin elif fark vardır. Hevâ'sını hû'ya ileden 'ârifdir: (8)

Hevâlardan olan çün vâz

Hevâmızda ede pervâz (9)

Hüviyyetden gele âvâz

Behâ-i beyyin ü dîn

(10) diye buyurduğu şâhib-i divân efendimizin bu me'ânîyi gösterür. (11) Eger bir mürîd mürşidinden rûh-ı izâfî olan nefhasını aldı ise (12) hevâ'sı hû'ya tebdîl olur. Eger almadı ise dâ'imâ gezdiği (13) kendi hevâ'sı üzeredir. Kendi hevâsı üzere gezen şeytâna (14) musallağ olur. 'Âkıbet nâra ilkâ olunur. Eger naşibini aldı ise (15) şeytânı a'dâlarından kırtulup mağv-ı vücûd olup nûrânî (16) hidâyete erişip cennât-ı kalbe dâhil olur. "*Megerden* **-17b-** (1) *işbu 'âlemde gezdîn cennet içinde*" dediği buña (2) işâretidir. Hevâ üç harftir: *he, vav, elif*. Cümel-i kebirde (3) 'adedi yüz otuz toktuz. Buğlâna yüz tutar. *Hû* (4) iki harftir. Biri, *he* biri *vav*'dır. Cümel-i kebirde yigirmi (5) sekiz 'aded olur. Teheccî-i hurûf üzere Muhammed Muştafâya (6) mazhariyeti vardır. Anıñçün şüret-i Rahmân denilmiştir. Mürşide (7) niyâz verenler *hû* ehli Rahmân yüzlüdür. Niyâz etmeyenler şeytân (8) özlü hevâ sözlüdür. 'Ârif olanlara bu kadar kifâyet eder. (9) "*El-'ârifu yekfîhi'l-işâretu*"⁵³ Bu insânın belden aşağısı (10) yedi kat yerlere tahte's-şerâyâ, balığa, öküze varınca. Balık (11) ayakların öküz baldırlarıdır. Boyun ile başın 'arş-ı a'lâya (12) mir'ât ve mazhardır. Belden yukarısı omuzlarına (13) kadar seb'a-i semavât, sidretü'l-müntehâ derler. Başda kulaklar, (14) gözler, burun, ağzın dört dürlü sekiz kapılıdır. İki kulak (15) kapısı şer'atıdır. İki göz penceresi iki kapıdır, tarîkatıdır. (16) İki burun kapısı ma'rifetiñdir, çeñe kapısı rûh-ı revân **-18a-** (1) kapısıdır. Öñ kapısı nâr ile nûr kapısıdır. Me'külât (2) ve meşrûbât nâr ile nûrdan mağlûl olup girip nârî fânî (3) olup nûru bâkî kalır. İki ellerin Sidretü'l-müntehâ'ya erer. (4) Şer'at ahkâmındadır. İki elmanın biri nübüvvete biri velâyete (5) işâretidir. Hâzîne-i

⁵³ "Arif olana işaret yeter."

Fazl-ı Yezdāndır. Māu'l-hayāt, māu'n-neşāt, (6) māu'r-ricāl anda mahfūzdur. Gevher-i Ādem anda mahfī ūrur. Ancağ (7) şemere-i insān ħurmāsı ol elmaların vustāsında (8) zāhir [e]yler. Ol elmaların āb-ı zülāliyle neşv ü nemā bulup iki (9) gönül birlige geldikde bī-cān mevtālar andan hayāt bulup (10) dirilir: “*Ke-zālike tuħracūn*”⁵⁴ aña delildir. Bu ħurmā haķīkat (11) şemeresini bitirmege dā'imā sebeb olmuşdur. Haķīkat (12) aħkāmını işler, bunların dağı kapıları vardır: İki emecekler: (13) Ma'rifet kapısı dā'imā ma'şūmlar anlardan ġidālanır. Göbek (14) kapısı şerī'atın kapısıdır. Baṭn-ı ümmīde veled anıñla (15) feyz alıp beslenir. Yemek, içmek tebevvl, tekāzā anda yokdur. (16) ‘Aynı cennet-i ebdān mişālidir. Zāhire gelince ol kapı kapanır. **-18b-** (1) Ma'rifetden ġidā bulur. Ol ħurmā içerusinde iki kapı vardır: (2) Birinden āb-ı hayāt aḡar, birinden āb-ı Fırāt aḡar. Biri fānīdir, (3) biri bākīdir. Fānī olandan nār-ı caḡīm çıkar. Biri nūrdur. Bundan (4) hep nūr-ı na'im çıkar. Bir kapı dağı vardır andan ne ḡadar mülevves, (5) habāşet, muzaḡrafāt taşra atılır. Gayyāya gider. İnsān andan çok (6) rāḡat bulur. Bu yedi ḡapılar yedi nefse ḡādimdir. Sekiz ḡapılar (7) rūḡ-ı izāfiye ḡādim olup bu işleri gice ve gündüz işlerler. (8) İnsān bir şehristāndır. Nice yüz biñ ḡalā'iki vardır. Cümlesine (9) gönül ḡākimdir. Gönül emr-i *Fazl-ı Yezdāndır.* Nefs-i rūḡ (10) anın taşarrufunda ol hiçbirinin ḡūkmünde degildir. Mürşid-i kāmīl (11) olanda aḡlā ḡaflet olmaz. Yedigi, uyuduğı, uyandığı, (12) oturduğı, turduğı, yürüdüğü, yutduğı, işitdiği, (13) söylediğı, hep ḡaḡ iledir. Nefḡayı ḡaḡdan alup ḡaḡḡa (14) verir. İsm-i Celāli a'zāsında müşāhede eder. İsm-i (15) Cemāli enfāsında rūḡ-ı izāfiye müşāhede kılar. Rūḡ-ı izāfisi (16) ḡaḡdan ḡaḡḡın nūru rūḡ-ı izāfiden ayrı ḡayrı degildir. Sözümden **-19a-** (1) ol sözümde değıl. Özüm andan ol özümde değıl. Cümle (2) eşyā andan ol eşyādan değıl. ‘Ālemi, ādemi aradan (3) çıkarsaḡ yine hemān ol bākī ḡalır. Mürekkeb ile ḡāğıda (4) yazılmaz, elfāz ile ḡarfē, şavta sıḡmaz bir nūrdur. Nūr cihetden (5) münezzeh, müberrādır. Bu esrār-ı nūra ḡarḡ olan ‘ārif-i bi'llāḡ (6) olan cānlar bilir. Hemān ḡaḡ erenler vāşıl olmayanları dağı vāşıl (7) edip zümre-i ḡaḡīkate dāḡil eyleyüp bezm-i maḡabbetlerinde ‘ayn-ı cem (8) şoḡbetlerine nā'il eyleye, āmin, yā Mu'in. (9) Ve dağı rivāyet oldur ki *Kāf* ile *nūn* arasında ḡaḡ *Fazl-ı Rabbū'l-ālemīn* (10) olan Mevlānıñ ecsām-ı ‘ālem-i eşyānıñ ḡaḡḡ olunduğı (11) beyān olunur. Evvelā ḡaḡ kendi şifātın nūrundan Muḡammed ‘Alīnıñ (12) nūrunu, rūḡunu ḡaḡḡ eyledi. Andan gevhre-i eşyāyı ‘ayāne getirdi. (13) Ecsām-ı kebīr ‘arş-ı Raḡmāndır, vücūd-ı ‘aẓīmdir. Ata-i evvel felek-i atlas (14) kürsī-i a'ḡam, ata-i şānī felek-i sevābit, üçüncü ata felek-i Zuḡal, dördüncü ata felek-i müşterī, (15) beşinci ata felek-i Merriḡ, altıncı ata felek-i Şems, (16) yedinci ata felek-i Zūḡre, sekizinci ata felek-i ‘Uḡārid, ṡokuzuncu ata felek-i

⁵⁴ “İşte siz de (kabrilerinizden) böyle çıkarılacaksınız.” (Rûm, 30/19).

Çamer. **[19b]** (1) Evvel ana küre-i nâr, ikinci ana küre-i bād, üçüncü ana küre-i āb, (2) dördüncü ana küre-i ḥāk. Veled-i evvel ma'den, veled-i şānī nebāt, (3) veled-i şālīs ḥayvān. Toğuz atanıñ, dört ananıñ ḥulāşası (4) vüçüd-ı Ādem, vüçüd-ı Ādemiñ ḥulāşası, nefs-i insān, cümleñiñ (5) aşlı rūḥ-ı izāfī sırrı Muḥammed 'Alī, nūr-ı Muḥammed 'Alī baḥr-ı hüviyyete ğark olmuştur. (6) Toğuz ata ile dört ananıñ ḥulāşası Ādem oluverdi. Ādemle (7) Ḥavvā ana ḥalk oluverdi. Evvel 'ālemiñ bu 'ālemiñ sebebi insān-ı kāmīl (8) Muḥammed 'Alī geldi. Rūḥ cihetinden evvel ten cihetinden āḥir geldi. (9) Evvel, āḥir, zāḥir, bāḥin hemān budur: Aşl on altı fer' (10) on altı: ciger bir, öd iki, dalak, böbrek (11) dört, yağ beş. İlik bir, kemik iki, sinir (12) üç, tamar dört, et beş, deri altı, kıl yedi. (13) Melekūt, maḳām-ı nefs, ceberrūt maḳām-ı rūḥ iki, lāḥūt maḳām-ı 'aql (14) üç, nāsūt maḳām-ı ḳalb dördtür ki, sevdā bir, şafrā (15) iki, balgām üç, ḳan dört, mevālīd üç, vüçüd-ı Ādem (16) bir, mecmū'u on yedi olur. Hurūf-ı muhkemāta maẓhar **[20a]** (1) düştü. Ḥavāss-ı ḥamse beş ḥükemā-i ṭabī' at dört, (2) nefs, 'aql, rūḥ, ḳalb dört, rūḥ-ı izāfī bir otuz iki (3) 'aded oldu. *Elif lām Faẓl-ı Rabbi'l-'ālemīn* cümlesiniñ bi'z-zāt (4) mürebbī ve ḥālikıdır. Cümleñiñ ḥākimi, cümlesi anıñ taht-ı taşarrufundadır. (5) "*Lā mevcūde illā hū*"⁵⁵ *Faẓlu'llāh*adır. Her kim ki, *Faẓlu'llāh* Ādemde, (6) Ḥātemde, bu demde mürşid yüzünden müşāhede etdiyse (7) ehl-i nācīdir, necāt bulmuştur. Eger müşāhede etmediyse (8) *lā* da ḳalmışdır. *lā* da ḳalan zulumetdedir, *illā* ya (9) eren nūr-ı vaḥdetdedir. "*Ve Allāhu min verā'ihim muḥitun. Bel huve Ḳur'anun Mecidun. Fī levḥin maḥfūẓın*"⁵⁶ (10) Anıñ cemālinde 'ayāndır. Rūḥ-ı izāfīye eren (11) bendeniñ velāyetiniñ sırrına eren erdi. Şeş cihetden (12) müberrā olan nūr-ı vaḥdeti buldu. Nokṭa zāta, şıfāta maẓhardır (13) Nuṭfe insāna, ḥayvāna maẓhardır. Biri kelām-ı şāmit nūrudur. (14) Biri kelām-ı nāṭık sırrıdır. Biri birinden ayrılmaz. Eger ayrılırsa (15) bāṭıl olur, ḥarām olur. Nefs nefsdan, nefis Raḥmāndan ayrı (16) degildir. "*Lā tesubbu'r-rīhu min nefesi'r-Raḥmān*"⁵⁷ denildi. "*Men 'arefe nefsehu*" **[20b]** (1) "*'arefe kulle şey'in*"⁵⁸ denildi. "'Urfu'l-ḥuṭūṭ 'ilmu'l-hurūfdur."⁵⁹ "*El-*

⁵⁵ "O'ndan başka hiçbir varlık yoktur."

⁵⁶ "Allah onları arkalarından kuşatmıştır. Hakikatte o (yalanladıkları, aslı) Levh-i Maḥfūz'da bulunan şerefli Kur'an'dır." (Buruc, 85/20-22).

⁵⁷ "Rüzgāra sövmeyiniz o, Raḥman'ın nefesindendir." "Rüzgāra sövmeyin. Hoşunuza gitmeyen bir şey görürseniz şöyle deyin: "Biz Senden bu rüzgārın hayrını, ondaki hayrı ve onunla emrolunanın hayrını dileriz ve bu rüzgārın şerrinden, onda olanın şerrinden ve onunla emrolunanın şerrinden sana sığınırız." şeklinde bir hadis bulunmaktadır. bk. (Gümüşhanevî, Râmûz el-ehadīs, s.473/6).

⁵⁸ "Nefsini bilen her şeyi bilir." benzer bir söz "Nefsini bilen Rabb'ini bilir." (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/362).

⁵⁹ "Hatları, çizgileri çizmeyi bilmek, harflerin ilmidir."

*Hurūfu daḥletun noḳṭatun*⁶⁰ (2) denildi. Her noḳṭayı bildi cemī'-i nefis ana 'ayāndır, her kim (3) nefis-i mu'āyene bildi, aña beyāndır. *Faẓl-ı Raḥmāna* erene cemī'-i (4) sırlar 'ayāndır. "*Men lem yūled merreteyni*"⁶¹ sırrı budur. Bu toḡmaḳ şıfâtı atasından (5) ve şıfâtı anasından, bu toḡmaḳ; cān atasından (6) cān anasından toḡmadıkça ḳalb-i āsumāniye 'urūc edemez. (7) On sekiz biñ 'ālemiñ ḥulāşası insān-ı kāmildir. İnsān-ı kāmiliñ (8) ḥulāşası Muḥammed 'Alidir. Muḥammed 'Alinin ḥulāşası insān-ı kāmildir. (9) İnsān-ı kāmiliñ ḥulāşası Muḥammed 'Alidir. Muḥammed 'Aliniñ ḥulāşası (10) insān-ı kāmildir. İnsān-ı kāmiliñ ḥulāşası gevher-i a'zamdır. (11) *Kāf, vāv, hī, rī, sürüsek (?)*⁶² *rī, vāv, rī*, (12) noḳṭa-i inbisāṭı otuz iki olur. 'İlm-i 'Alidir. Noḳṭa (13) ile inbisāṭı on altı, ḥāl u maḥal otuz iki olur. 'İlm-i (14) Âdemdir. "*El-ârifu yekfîhi'l-işâre*"⁶³ Maẓhar-ı muḥkemāt Âdemdir, maẓhar-ı müfredāt (15) Ḥavvâdır, maẓhar-ı müteşâbihât Muḥammed 'Alidir. On biri (16) on yediye urduḳ yigirmi sekiz sırrı zâhir oldu. [21a] (1) On yediyi on beşe verdik. Otuz iki sırrı zâhir oldu. Müfredāt müteşâbihâta (2) ermege çâr cevhere elbet muḥtâcdır. Taḳī'at-ı hevâya Âdem ermedikçe Muḥammed 'Alî ile girmek (3) mümkün degildir. Aşl-ı Âdem fer'-i 'âlemdir. Zât-ı Muḥammed şıfât-ı 'Alidir. Âdem 'âlemi, Muḥammed 'Alîyi muḥîṭ (4) olan *Faẓl-ı Yezdân*dir. *Faẓl-ı Yezdân* Kelâm-ı ḳadîmdir. İnsān-ı kâmil Ḳur'ân-ı 'azîmdir. Bu Ḳur'ânı okumayan (5) şeyṭānu'r-racîmdir. "Şeyṭân besmeleden kaçır" derler. Gerçek nedîmdir kim ki, mürşid (6) gönlüne girdi andan emindir. "*Er-Raḥmân. 'Alleme'l-Ḳur'ân. Ḥalaḳa'l-insân. 'Allemeḥu'l-beyân*"⁶⁴ Hevâ'isiz ḥarf (7) otuz ikidir. Yine mefhûm sırr-ı Âdemdir, demek ḥulāşasını aña (8) ne demdir. Varını ver dost eline alagör bir (9) zerrece dedikleri hemân bu demdir. (10) "*Fef'hem cidden*" (11) Hîtam.⁶⁵

4. SONUÇ

Hurûfî düşüncesi çerçevesinde ele alınmış küçük hacimli bir eser olan *Hakikat-nâme*'nin telif tarihi belli değildir. Bunun yanında eserin müellifi olarak kaydedilmiş olan İslimyeli Mustafa Rumûzî bin Osmân'ın kim olduğu, eserin

⁶⁰ "Kelimeler içine dâhil olan harfler birer noktadır."

⁶¹ "İki defa dünyaya gelmemiş, doğmamış olan."

⁶² 

⁶³ "Arife bir işaret yeter."

⁶⁴ "Rahman, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti." (Rahman, 55/1-4).

⁶⁵ "21a"da "İşbu eş-Şeyḥ el-Ĥâcc Muştafâ Rumûzî bin ØOşmân İslimyevî ḳuddise sirruhu Faḍlu'llahi'l-ØAlîmu'l-Ĥakîm ḥazretleriniñ teØlîfâtından "Ĥakîḳat-nâme" kitabını seyyidimiz (16) Gülşüm Nâcî Bacı Sultândaki bir nüshasından (17) istinsâḥ eyledim." şeklinde bir bilgi ve "Sene 1 Mayıs (1)332" tarihi bulunmaktadır.

gerçekten bu müellife ait olup olmadığı; telif mi tercüme mi olduğu hususlarında da problemler söz konusudur. Kaynaklarda, İslimyeli Mustafa Rumûzî bin Osmân adında herhangi bir müellife ve elimizdeki eserle biçim ve içerik açısından benzerlik gösteren *Hakikat-nâme* isminde bir esere rastlayamadık. Kimi kaynaklarda *Hakikat-nâme* adında eser isimleri zikredilse de elimizdeki eserle bunlar arasında herhangi bir ilgi tespit edemedik. Bazı kaynaklarda Hurûfliğin temel eserleri arasında sayılan, bazı kaynaklarda da Şeyh Safî'ye nispet edilen *Hakikat-nâme* adlı esere ulaşmak ve içeriği hakkında bilgi edinmek de mümkün olmadı.

Hurûfliğin ana kitabı sayılan ve daha sonra aynı konuda yazılmış eserlere kaynaklık eden *Câvidân-nâme*'de olduğu gibi *Hakikat-nâme*'de de konular dağınık olarak işlenmiş ve bir belli bir plana uyulmamıştır. Sade bir dille yazılan eserde, Hurûfî anlayışa uygun olarak kâinat, varlığın yaratılışı, insanın maddi ve manevi boyutları ayet ve hadislerden, Hz. Ali'nin vecizelerinden iktibaslar yapılarak harfler ve rakamlar aracılığıyla tevil edilmiştir.

Eserde imla bakımından bazı eksiklik ve aksaklıklar, Arapça ibarelerin imlasında sıkıntılar, ifade bozuklukları görülmektedir.

Hurûfî literatürüne bir nebze de olsa katkı sağlayacağını umduğumuz bu çalışma ile imkânlar nispetinde *Hakikat-nâme*'yi genel hatlarıyla tanıtmaya ve çevriyazısını yapmaya çalıştık. *Hakikat-nâme*'nin benzer eserlerle mukayesesi, Hurûfî literatürü içindeki yerini tespitte yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- A. Z. Gümüşhanevî (2014), *Râmûz el-Ehâdis*, (trc. Abdulaziz Bekkine; hzl. Lütfi Doğan, Cevat Akşit, O. Nuri Çataklı), C. I-II, İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Aksu H. (1998). "Hurûffilik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul: TDV Yayınları, s. 408-412.

- Atik, H. (2003), *Nakşî Ali Akkırmanî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcıoğlu, T. H. (1940), *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, Ankara: Kanaat Kitabevi.
- Ballı, H. H. (2010), *Fazlullâh-ı Hurûfî ve Hurûfîlik*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ballı, H. H. (2011), “Hurûfîlik Nedir?”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, C. IV/2 (Güz), s. 31-48.
- Büke, H. (2015), “Fırdevsî-i Rumî, Hayatı ve Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S.13, s.481-501.
- Coşan, M. E. (2013), *Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli*, İstanbul: Server İletişim.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (2009), *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlû'l-İlbâs*, C. I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-İlmiye.
- Gölpınarlı, A. (1973), *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara: TTK Yayınları.
- Hakikat-nâme, Mevlana Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitaplığı, No:52.
- Hançerlioğlu, O. (1977), *Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İsmail Hakkı Bursavi (t.y.), *Tefsiru Ruhi'l-Beyân*, C. III, Dârü'l-Fikr.
- Komisyon (1997), *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: TDV Yayınları.
- Öztürk, M. (2002), “Sehl et-Tüsteri (ö. 283/896) ve Tasavvufi Tefsiri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 3, S. 9, Temmuz-Aralık, s.239-265.
- Solmaz, S. (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Şenödeyici, Özer (2015), *Nesîmî ve Hurufîlik Kitabı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sunar, C. (1975), *Melamilik ve Bektaşilik*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Usluer, F. (2009), *Hurufîlik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Uysal H., *Bir'den Bir'e Uyanmak* (2. Bölüm), <http://www.huseyinuyisal.org/birden-bire-uyanmak-2-bolum-2> (E.T. 25/11/2016).
- Yavuz H. (2008), "Rumûzî", *"TDV İslam Ansiklopedisi"*, C. 35, İstanbul: TDV Yayınları, s. 244.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The term Hurufism comes from the Arabic word "harf" (حرف), meaning "a letter" of the alphabet. The plural form "hurûf" (حروف) signifying many letters, seems to be the etymological basis of Hurufism. Hurufism was established by Fazlallah-ı Hurufi (d. 796/1394) in the fourteenth century in the region of Iran in the Timurid (1370-1506) reign. In the beginning, he was still in the mainstream of sufi tradition. Later, he did move towards more esoteric spirituality. In 788/1386, he started to propagate his teachings all over Persia and Azerbaijan. According to Fazlallah, the Qur'an is a kabbalistic system of letters, as expounded by later Hurufis. The Universe is eternal and moves by rotation. God is incarnated in everything. God is also embodied in words and the 28 letters of the Arabic alphabet and the 32 letters of Persian. Seven is a key number corresponding to noble parts of the face, the verses of al-Fatiha and verbal confession of faith. God's visage is imperishable and is manifest in human the best of forms. After Fazlallah's death, his ideas were developed and spread by Nasimi and Aliu'l-A'la and Ibn Farishtah and other Hurufis. Bektashism in Turkey and Ahl-e Haqq in Iran were influenced by Hurufism. These owe a lot of their theological vocabulary to Hurufism. Through Nasîmî's poetry Hurufi ideas influenced, in different degrees, people like Niyâzî-i Misrî, Fuzûlî, Habîbî. The

Bektashi sufi order that was once widespread in Anatolia and the Balkans was a repository for the Hurufi teachings and writings. In fact, many of Hurufi manuscripts that are existent today were safeguarded in the libraries of Bektashi lodges.

The main source of Hurufism is Fazlullâh's Jâvdân-nâma. It was taken as a basis in the works written later on Hurufism and in the principles put forward. Various works about Hurufism and its principles were written and affected the mystical thought and poets in Anatolia. One of these is *Hakikat-nâme*. The work is located at number 55 in the Abdalbaki Gölpınarlı Library in the Mevlana Museum. There is no information about the author of the manuscript Mustafa Rumûzî. The work consists of 21 foils.

Method

A record and copy of work of 21 pages was provided from Abdalbaki Gölpınarlı Library of Konya Mevlana Library. Written and electronic resources and catalogs were scanned in order to identify the copies of *Hakikat-nâme*, which is included in *Mevlânâ Müzesi Abdalbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Katalogu* prepared by Abdalbaki Gölpınarlı. The findings were evaluated. A single copy was obtained and a transcription was made.

Findings (Results)

The concepts of Shari'ah, sect, ingenuity and truth are frequently emphasized in the framework of Hurufism principles in *Hakikat-nâme*, and the material and spiritual dimensions of the universe and man are associated with letters and numbers, and some verses are also commended in this way. In the text, there are the verses, hadiths and remarks and religious and mystical people such as Prophet Muhammad, Ali, Hasan, Hussein, Fatima, Fazlullâh, Sayyid Nesimi and Hallac-ı Mansur are often mentioned.

There are a number of problems related to *Hakikat-nâme*, in which the thought of Hurufism is expressed. No information could be obtained about Mustafa Rumûzî (bin Osman) from İslimye who was shown by the writer as the author of the work. As a result, the possible authorship of work was treated with caution. A definite judgment could not be reached on the author, the date of writing, and the authenticity (copyright-translation or commentary). There are a few works registered with the name of *Hakikat-nâme* in the sources but there is no relation between them. In some sources there is a work called *Hakikat-nâme*, which is shown among the basic works related to Hurufism and which is related to Sheikh Safî in some sources, but a comparison cannot be done compared because this work isn't provided and determined. The text was animated from a single copy and the general information about the content was given.

Conculusion and Discussion

Just as in *Jâvdân-nâma* which is considered the main book of Hurufism and later became source book on the same subject, the subjects are also scattered in *Hakikat-nâme*, and a plan has not been followed. In the work plain language is used, the verses and hadiths are quoted, and the universe, the creation of existence, and material and spiritual dimensions of man are explained by verses, hadiths, letters and numbers.in accordance with the understanding of Hurufism.

This study helps us to contribute studies recently done about Hurufism and in this study *Hakikat-nâme* is translated, considered with its general characteristics, and compared with similar works. This study will determine its place in the literature about Hurufism.